

Subsidie Onafhankelijk Natuurbeheer
Financiële alternatieven om de bezuinigingen op natuur op te vangen
Met een uitwerking naar de Liemerse Gemeenten

Student: Hein Vermin
Opdrachtgever: Van der Molen Groenconsult

Subsidie Onafhankelijk Natuurbeheer
Financiële alternatieven om de bezuinigingen op natuur op te vangen
Met een uitwerking naar de Liemerse Gemeenten

Student:	Hein Vermin
Opdrachtgever:	Van der Molen Groenconsult
Hogeschool:	Van Hall Larenstein
Interne begeleider:	Trix Rosier
Externe begeleider:	Eric Claassen
Datum:	9 juni 2011
Plaats:	Velp

Voorwoord

Terwijl een medestudent en ik op zoek gingen naar een afstudeerstage, waren de verkiezingen aan de gang en werden er bezuinigingen aangekondigd voor natuur en landschap. Na enkele mailtjes naar bedrijven te hebben geschreven, kregen we een zeer enthousiaste mail terug van 'Van der Molen Groenconsult'. Ook bij hen waren de bezuinigingen natuurlijk niet onopgemerkt gebleven. Na overleg kwamen we tot de opdracht om uit te zoeken welke manieren er zijn om de natuur en het landschap te financieren, zonder dat men afhankelijk is van subsidies. Nadat bleek dat mijn medestudent helaas niet mocht beginnen aan het traject, heb ik de opdracht na wat aanpassingen individueel uitgevoerd.

Eric Claassen werd mijn externe stagebegeleider bij Van der Molen Groenconsult en Trix Rosier heeft mij begeleid vanuit Van Hall Larenstein. Doordat ik mij ruim vier maanden heb verdiept in het onderwerp, ben ik zeer veel te weten gekomen over de nadelen en kansen die als gevolg van de subsidievermindering zullen optreden. De grote hoeveelheid informatie die ik heb verkregen is mede tot stand gekomen door de interviews die ik heb afgenomen.

Alle geïnterviewde mensen wil ik bij deze dan ook bedanken voor de medewerking aan mijn onderzoek. Voor de totstandkoming van dit rapport wil ik speciaal Eric Claassen, Hans van der Molen en Marije Slijkhuis bedanken voor de begeleiding vanuit Van der Molen Groenconsult en Trix Rosier voor de begeleiding vanuit Van Hall Larenstein.

Velp, 9 juni 2011, Hein Vermin

Samenvatting

Doordat er vanuit de overheid minder financiën beschikbaar zullen zijn voor het bekostigen van natuur en landschap, zal moeten worden gezocht naar financiële alternatieven. Zowel terreinbeheerders als particulieren zullen in de toekomst niet meer vanzelfsprekend uit kunnen gaan van subsidies. In dit onderzoek wordt gekeken welke alternatieven er zijn en of deze toepasbaar zijn in de Liemerse gemeenten. Door economische functies aan de natuur en het landschap te koppelen, wordt er naar gestreefd de natuur en het landschap subsidie onafhankelijk te maken.

In het onderzoek is eerst gekeken welke subsidies er momenteel te verkrijgen zijn en wat er in de toekomst zal veranderen. Hieruit blijkt vooral dat het stopzetten van de Investerings Landelijk Gebied (ILG) grote gevolgen heeft voor onder andere het realiseren van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Ook is het voor particulieren momenteel onmogelijk om een nieuw project te starten doordat het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer hiervoor geen financiën beschikbaar heeft.

Door het interviewen van verschillende natuurbeheerders, overheidsinstellingen en organisaties is inzicht verkregen in de gevolgen van de subsidievermindering voor de natuur en het landschap. Veel van de geïnterviewde partijen zijn nog onzeker over de toekomst en wachten af wat er de komende periode beslist zal worden. Echter is er door velen ook een frisse kijk op de bezuinigingen en zien zij hierin een uitdaging om op een nieuwe manier de natuur en het landschap te ontwikkelen en beheren. De ondervraagden hadden soms al ideeën voor de toekomst of zijn reeds bezig met natuurbeheer dat minder afhankelijk is van subsidies.

Door literatuuronderzoek zijn er nog meer ideeën naar boven gekomen. Zo is er op het gebied van woningbouw, duurzame energie, recreatie, zorg, private financiering, samenwerking en compensatieregelingen veel winst te behalen voor de natuur en het landschap. Eén van de financiële alternatieven is het realiseren van een natuurbegraafplaats. De mogelijkheden voor het realiseren van een natuurbegraafplaats in de Liemerse gemeenten is nader onderzocht. Een natuurbegraafplaats geeft de mensen de mogelijkheid om op een milieuvriendelijke manier begraven te worden in de natuur. Het is een duurzame financieringsbron, dat op de juiste locatie volgens bepaalde eisen in te passen is in een natuurgebied. Wanneer dit op de juiste wijze gebeurt zal dit dan ook amper nadelige gevolgen hebben voor de natuur. Uit het onderzoek blijkt dat er veel vraag is om begraven te worden in de natuur. Volgens berekeningen kunnen alle kosten bij voldoende vraag worden terug verdiend en kan het beheer in de toekomst worden gewaarborgd. Hoe meer aanvraag er is, hoe meer beheer van natuur en landschap op en om de natuurbegraafplaats kan worden gefinancierd.

In de Liemerse gemeenten zijn enkele locaties, waar het realiseren van een natuurbegraafplaats of een natuurlijke asstrooiplek op basis van grondsoort en grondwaterstand mogelijk is. In een vervolg stadium zal moeten worden onderzocht of er daadwerkelijk een natuurbegraafplaats ontwikkeld kan worden. Bovendien zal gekeken moeten worden of de desbetreffende gemeente bereid is hier een bestemmingsverandering voor te verstrekken. Verschillende andere alternatieven die tijdens het onderzoek zijn gevonden kunnen waarschijnlijk ook worden gerealiseerd in de Liemerse gemeenten. Wanneer in de toekomst blijkt dat meerdere alternatieven realiseerbaar zijn, zal natuurbeheer in de Liemerse gemeenten wellicht subsidie onafhankelijk kunnen worden.

Inhoud

Voorwoord

Samenvatting

1. Inleiding	8
1.1 Aanleiding	8
1.2 Problematiek	8
1.3 Probleemstelling	8
1.4 Doelstelling	8
1.5 Doelgroep	9
1.6 Deelvragen	9
1.7 Werkwijze	9
1.8 Randvoorwaarden	10
1.9 Definitie natuurbeheer	10
1.10 Leeswijzer	10
2. Subsidies 2011	11
2.1 Groen Blauwe Diensten	11
2.2 Subsidiestelsel Natuur en Landschapsbeheer	12
2.3 Provinciaal Meer Jaren Plan	14
3. Gevolgen voor natuur en landschap	16
3.1 Negatieve gevolgen	16
3.2 Positieve gevolgen	19
3.3 Gevolgen Liemerse gemeenten	21
4. Financiële alternatieven	22
4.1 Woningbouw	23
4.1.1 Nieuwe landgoederen	23
4.1.2 Waarde van huizen in een groene omgeving	24
4.1.3 Dorpslandgoed	25
4.1.4 Terreinbeherende organisatie	25
4.2 Duurzame energie	26
4.2.1 Windturbines en zonnepanelen	26
4.2.2 Bio-energie	26
4.3 Recreatie	27
4.3.1 Golfbanen	27
4.3.2 Entree	28
4.4 Verzorging	29
4.4.1 Zorg	29
4.4.2 Uitvaart	30
4.5 Sponsoring en reclame	30
4.6 Private financiering	30
4.6.1 Landschapsbenzine	30
4.6.2 Streekrekening	31
4.6.3 Landschapsveiling	31
4.6.4 Groene financiering	31
4.7 Samenwerking en compensatie	32
4.7.1 Samenwerking	32
4.7.2 Compensatie	32
4.8 Mogelijkheden Liemerse gemeenten	33

5. Uitwerking Natuurbegraafplaats	34
5.1 Algemeen	34
5.2 Grondsoort	36
5.3 Effecten	37
5.4 Tarieven	38
5.5 Uitvoering	39
6. Conclusie	48
6.1 Aanbevelingen	48
6.2 Discussie	49
Bronvermelding	50
Bijlagen	
I Vergoedingen SNL en GBD	52
II Vragenlijst interview subsidie onafhankelijk natuurbeheer	53
III Brief minister Bleker	55
IV Kaartmateriaal	57
- Bodemkaart	57
- Waterstandkaart	58
- Bestemmingskaart	59
V Locatiekaart	60
VI Contactpersonen	61
VII Vragenlijst interview Natuurbegraafplaats Westerwolde	63

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In het regeerakkoord van het kabinet Rutte staat een flinke bezuiniging op natuur en landschap. Er zal structureel 300 miljoen euro per jaar bezuinigd worden. Het beheren en ontwikkelen van natuur en landschap is tot op heden grotendeels afhankelijk van subsidies geweest. Zonder de zekerheid van subsidies zal het voor natuurbeheerders en particulieren moeilijker zijn om de natuur en het landschap te blijven ontwikkelen en onderhouden.

Naar aanleiding van bezuinigingen op natuur en landschap is door “Van der Molen Groenconsult” gevraagd om een onderzoek uit te voeren naar inzichten en alternatieven om subsidie onafhankelijk natuurbeheer en -ontwikkeling te kunnen toepassen. Het rapport is toegespitst op natuurbeheer en -ontwikkeling in de Liemerse gemeenten (gemeente Rijnwaarden, Zevenaar, Duiven en Westervoort).

De opdracht wordt uitgevoerd in het kader van het afstudeertraject Natuur- en Landschapstechniek. Dit valt onder de opleiding Bos en Natuurbeheer aan de Hogeschool van Hall Larenstein.

1.2 Problematiek

De bezuinigingen op natuur en landschap hebben directe gevolgen voor het karakter van het Nederlandse landschap. Zo kan het beheer van natuur en landschap met het huidige beleid niet voldoende worden gefinancierd en zal natuurontwikkeling nauwelijks mogelijk zijn. Dit zal een aftakeling van de landschapskwaliteiten tot gevolg hebben, tenzij er alternatieven worden voorgedragen.

1.3 Probleemstelling

Welke mogelijkheden zijn er voor het financieren van natuurbeheer en -ontwikkeling waarbij subsidie onafhankelijkheid het uitgangspunt is en welke mogelijkheden zouden ook in de Liemerse gemeenten toepasbaar kunnen zijn?

1.4 Doelstelling

Het rapport heeft als doel de alternatieve financieringsmogelijkheden voor natuurbeheer en -ontwikkeling te beschrijven en één van deze alternatieven zeer concreet uit te werken in de Liemerse gemeenten. Door deze opzet hebben (particuliere) natuurbeheerders een beeld bij de mogelijkheden voor subsidie onafhankelijk natuurbeheer en -ontwikkeling en worden ze hier hopelijk door gestimuleerd.

1.5 Doelgroep

Het rapport kan een inzicht geven over subsidie onafhankelijk natuurbeheer en -ontwikkeling voor alle besturende en beherende instanties, organisaties, stichtingen en particulieren op het gebied van natuur en landschap. Doordat een deel van het rapport zich specifiek richt op de Liemerse gemeenten, zal het voor partijen binnen deze regio extra interessant zijn. Een belangrijke partij hierin is “Vereniging Streekbeheer Rijnstromen” (VSR), deze houdt zich bezig met agrarisch natuur en landschapbeheer in de Liemerse gemeenten. Het is echter ook bruikbaar voor partijen buiten deze regio.

1.6 Deelvragen

- Op welke natuurontwikkeling en beheersvormen heeft de subsidievermindering (2011) invloed en wat is het gevolg hiervan voor de Liemerse gemeenten?
- Zijn er natuurbeheerders die subsidie onafhankelijk natuurbeheer en -ontwikkeling toepassen en wat zijn hun bevindingen?
- Wat zijn financiële mogelijkheden om natuurbeheer en –ontwikkeling subsidie onafhankelijk uit te kunnen voeren?
- Welke alternatieve financieringsmogelijkheid kan er in de Liemerse gemeenten aan bijdragen dat de elementen en deelgebieden, die nadeel ondervinden van de subsidievermindering, ook in de toekomst gefinancierd kunnen worden?

1.7 Werkwijze

Door het volgen van de stappen die zijn opgenomen in het plan van aanpak is er een antwoord verkregen op de deelvragen van het onderzoek en hierdoor ook de onderzoeksvraag. Het plan van aanpak is in overleg met de opdrachtgever opgesteld, waarbij de opdrachtgever heeft aangestuurd op het onderwerp. Over het onderwerp zijn bovenstaande deelvragen opgesteld om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden. Vervolgens zijn de plannen voorgelegd bij zowel de externe begeleider (van der Molen Groenconsult) als de interne begeleider (van Hall Larenstein). Beide hebben het plan van aanpak beoordeeld op de inhoud en haalbaarheid.

Door middel van het natuurbeheerplan 2011 is bekeken welke landschapstypen er in de Liemerse gemeenten aanwezig zijn en welke subsidies hiervoor te verkrijgen zijn (bijlage 1). Vervolgens is door middel van interviews (zie bijlage 2 voor de vragenlijst) achterhaald, of deze subsidies nog te verkrijgen zijn en of deze de komende periode zullen veranderen. In de interviews is ook besproken wat de gevolgen zijn van de subsidievermindering voor de natuur en het landschap. Verder is er onder andere gekeken wat de mogelijkheden zijn voor natuurbeheer en –ontwikkeling in de toekomst en hoe de desbetreffende partij hieraan een bijdrage kan leveren. De geïnterviewde partijen zijn: SpAN (steunpunt agrarisch natuurbeheer in rivierenland), Stichting Twickel (Landgoedeigenaar met terreinen in o.a. Gelderland en Overijssel), Dienst Landelijk Gebied, Gemeente Westervoort, Staatsbosbeheer, Stichting Landschapsbeheer Gelderland, Via Natura (landschapsfonds Ooijpolder), Provincie Gelderland, Triple E (onderzoeksbureau economie en natuur) In bijlage 6 zijn de namen en adresgegevens van de geïnterviewde personen opgenomen. Door de interviews zijn er veel belanghebbenden gesproken en is er een duidelijk beeld verkregen over de huidige en toekomstige situatie.

Om de gesprekken goed te kunnen onderbouwen, is er tijdens de afgelopen periode veel ingelezen in het onderwerp. Vakbladen, rapporten, kranten en internet zijn geraadpleegd om de hoofdstukken aan te vullen met vakliteratuur. Ook is verschillende literatuur geraadpleegd om subsidie onafhankelijke projecten op te sporen en creatieve ideeën te ontdekken die kunnen bijdragen aan subsidie onafhankelijk natuurbeheer in de toekomst. Verder is er een symposium bezocht over het opwekken van energie uit biomassa en hoe dit er voor kan zorgen dat er geld wordt gegenereerd uit het landschap.

Nadat uit de interviews bleek, dat veel ondervraagden op zoek zijn naar een financieel alternatief dat het beheer van een gebied of meerdere elementen kan bekostigen, is op zoek gegaan naar een grote en duurzame financieringsbron, die ook gerealiseerd zou kunnen worden in de Liemerse gemeenten. Hierbij is gekozen voor het realiseren van een natuurbegraafplaats en/of een natuurlijke asstrooiplek. Met behulp van GIS zijn locaties verkregen die voldeden aan de eisen op het gebied van grondsoort, waterstand en bestemming. Om een idee te krijgen hoe een natuurbegraafplaats er uit ziet, is de natuurbegraafplaats in Hoog Soeren bezocht. Tijdens dit bezoek is ook de beheerder hiervan geïnterviewd. Literatuuronderzoek is gebruikt om de effecten op de natuur te onderzoeken.

1.8 Randvoorwaarden

Vanuit Van Hall Larenstein wordt aangespoord om een duo afstudeerstage uit te voeren. Doordat mijn partner op het laatste moment niet mocht deelnemen aan het proces is het een individuele afstudeerstage geworden. Omwille van de tijd is het onderzoek minder breed uitgevoerd dan in eerste instantie voor ogen stond. Hierdoor is onder andere de concrete uitwerking in de Liemerse gemeenten minder uitgebreid dan dat het had kunnen zijn wanneer twee mensen aan dit rapport hadden gewerkt.

1.9 Definitie natuurbeheer

Onder het begrip ‘natuurbeheer’ vallen in dit rapport meerdere elementen, het gaat namelijk niet alleen om het beheren van natuurgebieden met bijbehorende natuurdoelen. Wanneer in het rapport wordt gesproken over natuurbeheer, wordt ook bedoeld het beheer van landschapselementen en cultuurlandschap. Hieronder wordt al het beheer verstaan waarvoor de beheerders verantwoordelijk worden geacht, zo ook het beheren van paden en voorzieningen.

1.10 Leeswijzer

Hoofdstuk 2:	Subsidies 2011; de subsidies die momenteel aan te vragen zijn.
Hoofdstuk 3:	Gevolgen voor natuur en landschap; vanuit interviews naar voren komende negatieve en positieve gevolgen door het korten op natuur en landschap.
Hoofdstuk 4:	Financiële alternatieven; bestaande alternatieven en creatieve ideeën om financiën te verkrijgen, zodat de natuur ook in de toekomst kan blijven worden ontwikkeld en beheerd.
Hoofdstuk 5:	Uitwerking natuurbegraafplaats; een concrete uitwerking van dit financiële alternatief in de Liemerse gemeenten
Hoofdstuk 6:	Conclusies, aanbevelingen en discussie

2. Subsidies 2011

Omdat de natuur en landschapselementen de laatste eeuw steeds minder economische functies kregen, is het beheer ervan mede afhankelijk van subsidies. Zowel voor het beheer als de inrichting wordt overheidsgeld gebruikt. Doordat de overheid op een efficiëntere manier het geld wil inzetten, worden subsidies soms aangepast naar nieuwe eisen of beleidswensen. In de afgelopen jaren is dit ook weer gebeurd en het zal het komende jaar ook vervolgd worden. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de subsidies die momenteel te verkrijgen zijn om de natuur en het landschap te kunnen financieren. Ook wordt er gekeken of deze door het huidige overheidsbeleid nog steeds worden uitgevoerd.

2.1 Groen Blauwe Diensten

De Groen Blauwe Diensten (GBD) regeling is enkele jaren geleden opgesteld door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en zal de komende jaren vorm krijgen. Het plan wordt gevormd en uitgevoerd door de provincie en gemeenten. Deze zijn nu druk bezig een duidelijk beleid te bepalen.

Het is de bedoeling dat door middel van dit stelsel landschapsbeheer en –herstel uitgevoerd kan worden, waarin de gemeente zal samen werken met grondeigenaren en waterschappen. De gemeenten staan hierbij centraal in de lokale samenwerking met organisaties met wie zij samen een landschapsfonds vormen. Het landschapsfonds is het gezamenlijke loket voor de grondeigenaren. Het is een actieve organisatie die adviseert, begeleidt, organiseert en verantwoording draagt bij het uitvoeren van natuurbeheer. Wanneer een project wordt uitgevoerd, zal 25% worden gefinancierd vanuit het fonds en 75% door de provincie. De provincie Gelderland heeft 8 miljoen euro beschikbaar gesteld voor deze fondsen, de gemeenten en waterschappen dienen te cofinancieren. (*Stichting Landschapsbeheer Gelderland en Provincie Gelderland, 2010*)

De vergoedingen van de werkzaamheden zijn aanvullend ten opzichte van het bestaande financiële instrumentarium voor natuur en landschapsbeheer. Hierbij wordt verwacht dat particulieren zich richten op maatschappelijke wensen, op het gebied van landschap, natuur, waterbeheer en recreatief medegebruik. GBD is in vergelijking met veel andere subsidiestelsels bedoeld om vergoedingen voor langjarig landschapsbeheer mogelijk te maken (periode van 12 tot 24 jaar). Gedurende het contract, zal de grondeigenaar het beheer op zich nemen. Dit is vooral van belang voor beheer van de grote landschappelijke structuren en interessant voor landschapsondernemers die ervoor kiezen een inkomenscomponent uit professioneel landschapsbeheer te halen. (*Stichting Landschapsbeheer Gelderland en Provincie Gelderland, 2010*)

Groene elementen (figuur 1) die door de GBD regeling worden gefinancierd zijn onder andere; houtwallen, singels, knotbomen, solitaire bomen, (hakhout)bosjes, heide, erfbeplanting, boomgaarden, poelen en cultuur-historische elementen. Onder de blauwe diensten vallen onder andere het aanleggen en beheren van; natuurvriendelijke oevers en vispaaiplaatsen en het ecologisch onderhouden van waterlopen, realiseren van kleinschalige waterberging en het verwerken van slootmaaisel. Dit wordt in samenwerking met het waterschap uitgevoerd. Er kunnen ook andere elementen worden gefinancierd vanuit GBD, zoals onverharde voetpaden/ommetjes, randen van agrarische percelen en weidevogelbeheer. (*Stichting Landschapsbeheer Gelderland en Provincie Gelderland, 2010*)

Fig. 1 Het Liemers landschap bezit veel landschapselementen (*Hein Vermin, 2011*)

De GBD zouden een deel van de bezuinigingen op kunnen vangen, doordat de GBD in de provincie Gelderland nog amper in gebruik zijn, maar er al wel geld voor vrij is gemaakt. Dit bedrag staat vast en zal niet worden gekort. Bovendien kan er vanuit de Landschapontwikkelingsplannen (LOP's) van de gemeenten, geld vrij komen voor het onderhoud en ontwikkeling van de natuur en het landschap. In bijlage 1 is te vinden welke elementen in de Liemerse gemeenten gefinancierd kunnen worden door middel van de GBD, inclusief de bijbehorende vergoeding.

2.2 Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer

Sinds 2009 voert de Provincie Gelderland het Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) uit, voorheen bekend als Programma Beheer. SNL bestaat uit regelingen voor natuurbeheer, agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer. Binnen SNL bestaan twee voor landschap relevante opties, namelijk het aangaan van een 6 jarig contract voor het beheer van landschapselementen, of het realiseren van aanleg en/of functieverandering via “Kwaliteitsimpuls voor natuur en landschap” (SKNL). Dit houdt in dat een perceel de bestemming natuur krijgt en deze ingericht kan worden door middel van de SKNL regeling. (*Stichting Landschapsbeheer Gelderland en Provincie Gelderland, 2010*)

Op de kaart van het geldende Natuurbeheerplan (figuur 2) staat aangegeven welke gebieden de provincie voor het beheer (SNL) en de aanleg van landschapselementen (SKNL) opstelt. Op perceelsniveau is daar ook te zien welke beheerpakketten worden gevraagd. De SNL landschapspakketten voor het 6-jarig beheer zijn qua omschrijving en vergoeding identiek aan de pakketten van de regeling Groen Blauwe Diensten (bijlage 1). De periode waarover beheer wordt vergoed (6 jaar), de specifieke openstelling via het Natuurbeheerplan en de uitvoeringsorganisatie zijn de belangrijkste verschillen met GBD. (Stichting Landschapsbeheer Gelderland en Provincie Gelderland, 2010)

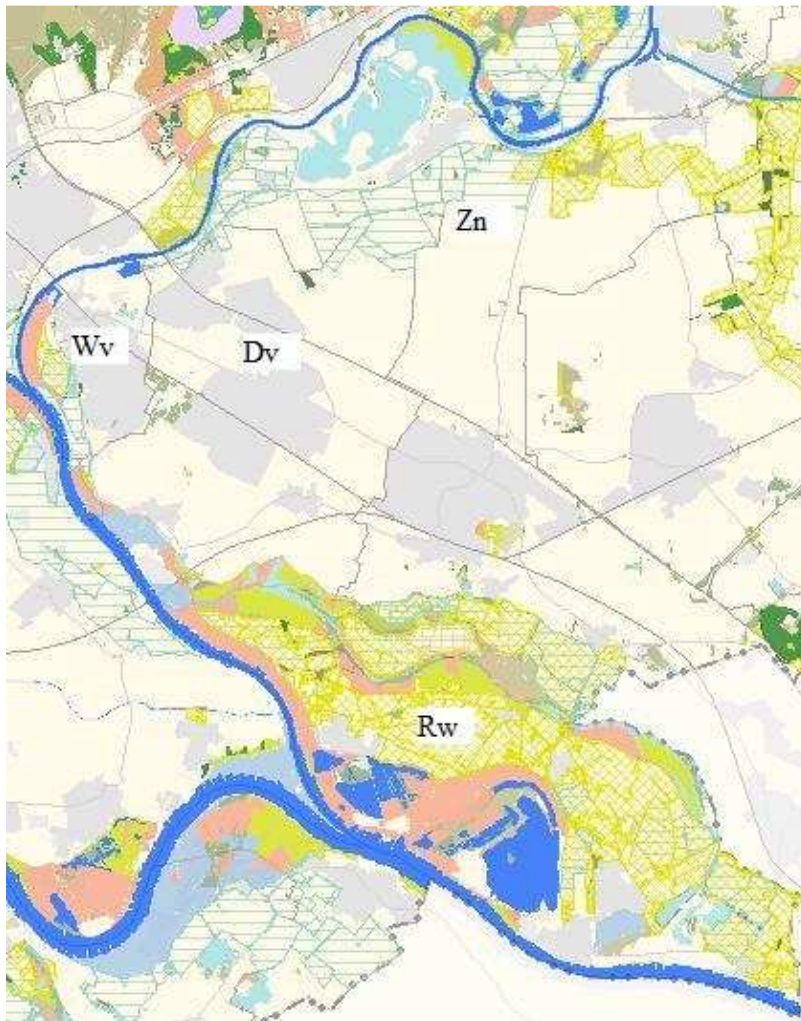

Fig. 2 Natuurbeheerplan Provincie Gelderland (uitgelicht Liemerse gemeenten)

Uit de interviews met de provincie Gelderland en Stichting Landschapsbeheer Gelderland (SLG) blijkt dat het natuurbeheerplan voor 2011 zeer ver teruggedrongen is tot bepaalde regio's. Te zien is dat voor de gehele gemeente Rijnwaarden (Rw) subsidies via de SNL zijn aan te vragen, maar dat voor de andere 3 gemeenten nagenoeg alleen het rivieren gebied met zijn uiterwaarden nog kan rekenen op subsidies. Lopende beheercontracten worden nog wel voor het hele gebied gefinancierd en worden bij afloop ook verlengd. Nieuwe aanvragen zijn niet meer mogelijk. SLG is bovendien ook bang dat in de gebieden waar geen SNL subsidies meer aan te vragen zijn, het landschap af zal takelen. Ze hopen dit op te kunnen vangen doormiddel van GBD.

2.3 Provinciaal Meer Jaren Programma (PMJP)

In het PMJP zijn de regels en financiering van EU, Rijk en de Provincie gebundeld. Vanuit het PMJP worden de volgende thema's behandeld; natuur, landbouw, recreatie, landschap, bodem, water en reconstructie. (*Stichting Landschapsbeheer Gelderland en Provincie Gelderland, 2010*)

Op dit moment wordt door de Provincie Gelderland en partners vooral gewerkt aan de volgende punten:

- Realisering van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), door verwerving, inrichting en beheer, maar ook door robuuster verbindingen en het opheffen van knelpunten, zodat de condities voor effectieve soortenbescherming worden gerealiseerd.
- Vermindering van milieutekorten, gericht op natuurherstel binnen en buiten de EHS.
- Tegen gaan van verdroging, vermessing en verzuring.
- Duurzame, concurrerende landbouw, inclusief glastuinbouw en innovatie.
- Recreatie in het landelijk gebied en in de directe omgeving van steden.
- Behoud en herstel van waardevolle en Nationale Landschappen.
- Verbetering van de bodemkwaliteit, onder meer door sanering van verontreinigde land- en waterbodems.
- Verbetering van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater.
- Herstel van natuurlijke watersystemen, peilbeheer en waterberging (buiten bodem en water).
- Verbetering van economische omstandigheden in het landelijk gebied, die effecten sorteren op het gebied van leefbaarheid. (*Provincie Gelderland, 2006*)

Gedeputeerde Staten (GS) stellen jaarlijks een subsidieplafond vast. De juridische basis voor het subsidiekader is de subsidieregeling "Vitaal Gelderland 2008" en de bijbehorende nadere regels. In het PMJP Vitaal Gelderland is onder andere ook het geld voor Nationale Landschappen, Leader (sociaal-economische impulsen op gebiedsniveau) en POP (Plattelands Ontwikkelings Programma) ondergebracht. Via Vitaal Gelderland kunnen onder meer landschapselementen worden gesubsidieerd die niet onder het SNL en in de toekomst onder GBD vallen. Het in PMJP relevante onderdeel voor landschapbeheer is "Landschap generiek", voorheen bekend als Gemeentelijke Projecten Landschapsbeheer (GPL). Binnen dit thema bestaan regelingen voor bos- en landgoederen en voor professionalisering landschapsbeheer. Er kan subsidie worden aangevraagd voor het maken van een LOP en werkzaamheden die hieruit voortkomen. Ook wordt landgoedadvies en het opstellen van samenwerkingsverbanden met agrariërs en grondeigenaren gefinancierd. (*Stichting Landschapsbeheer Gelderland en Provincie Gelderland, 2010*)

De PMJP wordt gefinancierd vanuit het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG), het ILG is ook verantwoordelijk voor het bereiken van de doelen uit het PMJP. Het ILG is sinds 1 januari 2007 van kracht en vat een flink aantal voormalige subsidieregelingen samen in één budget. Het ILG is afgesloten tussen elke provincie en het Rijk. Hierin staan de doelen, prestaties en middelen.

In de PMJP's staan de plannen voor het landelijk gebied beschreven. Vanuit het ILG kunnen provincies gebiedsgericht maatwerk leveren. De integrale gebiedsgerichte benadering wordt extra versterkt als de Meer Jaren Plan 2 (MJP2) doelen worden gekoppeld aan Europese, provinciale en lokale doelen, voor bijvoorbeeld sociale en economische thema's. Door slim te combineren kan hierdoor een enorme impuls gegeven worden aan een vitaal platteland. In gebiedsgerichte projecten wordt samengewerkt met gemeenten, waterschappen, landbouw-, natuur- en milieuorganisaties en recreatieondernemers. (www.vitaalplatteland.nu, feb. 2011)

De verplichting tot samenwerken is opgenomen in de Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG), de wettelijke basis voor de ILG. De wet zorgt voor een verankering op het vlak van programmering, financiering en uitvoering van de gebiedsgerichte realisatie van het rijksbeleid. Ook wordt ingegaan op de financieringsconstructie tussen rijk en provincies en de wijze waarop het rijk haar middelen ter beschikking stelt aan de provincies. In de WILG is ook het instrument landinrichting opgenomen, de wet vereenvoudigt en verkort de wettelijke landinrichtingsprocedures, zoals herverkaveling. (*Provincie Gelderland, 2006*)

Vanuit de overheid wordt fors bezuinigd op het ILG en hierbij ook op de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Gedeputeerde Staten Gelderland willen echter als betrouwbare partner de verplichtingen met betrekking tot de herijking van de EHS nakomen. De herijking dient op korte termijn gestalte te krijgen en maakt deel uit van een nieuw (deel)akkoord Vitaal Platteland tussen het Rijk en Provincie Gelderland. GS zijn namelijk van mening dat de EHS niet alleen van belang is voor de biodiversiteit, maar ook voor de economie, leefbaarheid en klimaatadaptie. Verbindingen tussen natuurgebieden blijven van groot belang, maar zullen zonder kostenverspilling worden gerealiseerd en er moet een duurzaam en betaalbaar beheer gewaarborgd worden. (*Rudy Uwland, 2011*)

Fig. 3 De Oude Rijnstrangen in de gemeente Rijnwaarden behoren tot de EHS (*Hein Vermin, 2011*)

3. Gevolgen voor natuur en landschap

Nederland is in de ban van bezuinigingen. Zeker rond de provinciale verkiezingen, had iedere partij zijn mening over de plannen om te bezuinigen. Ook de natuur en het Nederlandse landschap kwamen hierin ruim aan bod. Er worden flinke bezuinigingen in deze sector aangekondigd en deze zullen de komende jaren doorgevoerd gaan worden.

Door het interviewen van vakmensen is duidelijk geworden hoe de bezuinigingen in verschillende lagen wordt gevoeld (vragenlijst is te vinden in bijlage 2). Er is hierbij bewust gekozen voor verschillende overheidslagen, organisaties en stichtingen om een onpartijdig beeld te krijgen. Volgens vele ondervraagden worden de maatregelen desastreus voor de natuur en het landschap, maar er worden ook andere geluiden gehoord.

3.1 Negatieve gevolgen

Het begon allemaal met de brief die minister Bleker op 20 oktober 2010 aan de 12 provinciën schreef (bijlage 3). De provincies mochten geen uitgaven meer doen voor het landschap. Als er wel gefinancierd zou worden, dan diende dit te worden betaald vanuit de provincie.

Vele projecten en aanvragen van particulieren konden niet meer uitgevoerd worden. Volgens dhr. J. van Kuijk (afdeling landelijk gebied provincie Gelderland) verlies je hierdoor draagvlak, wat in de toekomst nadelige gevolgen kan hebben. De bezuinigingen hebben directe gevolgen voor de aanleg van de EHS. Voor de herijking van de EHS moeten nu namelijk prioriteiten worden gesteld. Volgens dhr. H. Sesink van Dienst Landelijk Gebied (DLG) worden alleen de kwalitatief hoge gebieden nog gekocht en de EHS zal minder uitgebreid zijn. DLG speelt hierin een belangrijke rol, zij zijn namelijk de aankopende partij en proberen grond te ruilen.

Het natuurbeheerplan is dit jaar ook behoorlijk op de schop gegaan. Zo waren er in voorgaande jaren voor heel de provincie Gelderland subsidies aan te vragen via de SNL regeling. Nu is dit echter beperkt tot deelgebieden.

Dit heeft volgens dhr. J. van Kuijk als reden, dat de provincie al aan het plafond zit met 2860 ha aan landschapselementen. Dit aantal is vastgesteld in 2007 in een Rijksregeling. In het natuurbeheerplan zijn nu veel 'witte' gebieden te vinden. Hiervoor zijn via de SNL geen subsidies meer aan te vragen. Er zijn dit jaar tientallen nieuwe initiatieven, maar deze staan nog in de wacht totdat duidelijk is of hier geld voor vrij komt.

Volgens dhr. S. Nijhuis van Stichting Landschapsbeheer Gelderland (SLG) hebben ze bij SLG hun bedenkingen bij het nieuwe natuurbeheerplan. Het onderscheid dat nu wordt gemaakt tussen groene en witte gebieden, kan het verschil tussen deze gebieden vergroten. De groene gebieden blijven behouden, dat is natuurlijk goed! Maar bij de witte gebieden kan het tegenovergestelde gebeuren. Daar kan gedacht worden; deze gebieden zijn wit, dus daar hoeven we geen aandacht te besteden aan het landschap. Terwijl de witte gebieden ook veel kwaliteit kunnen hebben.

Fig. 4 Landschapselementen in de Liemers (Hein Vermin, 2011)

Buiten het korten op de subsidies, wordt er ook flink gesneden in de financieringen voor de terreinbeherende organisaties. Zo moet volgens dhr. H. Bisschop (rentmeester bij Staatsbosbeheer) Staatsbosbeheer dit jaar 20 miljoen bezuinigen en de komende twee jaar beide jaren nog eens 10 miljoen. Dit brengt een bezuiniging van 40 miljoen, dit is de helft van het budget. Dit is zeer moeilijk op te vangen en er zal dan ook gesaneerd moeten worden. Een deel van de werkzaamheden zal niet meer uitvoerbaar zijn en er zullen gronden buiten de EHS moeten worden afgestaan.

Vooralsch landschapselementen en kleine bosjes zijn te duur om te blijven onderhouden en gaan de markt op. Hierbij bestaat de mogelijkheid dat deze elementen worden opgeruimd, Staatsbosbeheer heeft er vervolgens namelijk geen zeggenschap meer over.

Ook zullen er mensen moeten worden ontslagen, van de ongeveer 1000 werknemers bij Staatsbosbeheer zullen er in de toekomst zo'n 200 tot 300 werknemers ontslagen worden. Dit wordt zoveel mogelijk opgevangen door mensen die in de vut gaan, vervolgens zullen er gedwongen ontslagen vallen.

Voor het beheer van de paden zal volgens dhr. H. Bisschop nu ook minder geld beschikbaar zijn. Staatsbosbeheer zal bij de paden moeten waarschuwen voor vallende takken.

De wegen en (picknick)bankjes, zullen op de lange termijn minder worden. Staatsbosbeheer wil met het ministerie praten, zodat zij bij ongelukken niet juridisch aansprakelijk zullen zijn.

Naast Staatsbosbeheer, gaat er ook minder financiële steun naar partijen als Ravon en Sovon. Er wordt bezuinigd op de 'rode lijstsoorten', waardoor deze organisaties en het soortenbeheer dat ze uitvoeren achteruit gaat. Een partij als SLG heeft volgens dhr. S. Nijhuis (nog) geen problemen, de financiering vanuit de provincie staat tot 2014 vast.

Organisaties als het ‘SpAN’, steunpunt agrarisch natuurbeheer en ‘Via Natura’, landschapfonds van de gemeenten Ubbergen, Groesbeek en Millingen merken buiten de subsidies ook een achteruitgang in het aantal sponsors. Dit heeft met de economische crisis te maken. Volgens mevr. T. Wigman (voorzitter van Via Natura) heeft dit directe gevolgen voor het budget dat vrijkomt door private gelden en kan Via Natura hierdoor minder projecten uitvoeren.

De belanghebbende partijen geven in ieder geval aan dat er de komende periode door de subsidiestop (met name het stopzetten van het ILG) geen nieuwe natuur zal worden aangelegd, of dat dit in ieder geval erg lastig is. Ook via de SNL worden geen nieuwe contracten afgesloten, hierdoor zal beheer van vele landschapselementen (figuur 5) op een andere manier moeten worden gefinancierd (*Interview DLG*).

Fig. 5 het beheren van landschapselementen (www.molengroen.nl, mei 2011)

3.2 Positieve gevolgen

Aan de bezuinigingen zit ook een positieve kant. Zo wordt er kritisch gekeken naar bepaalde gebieden en wordt het beheer onder de loep genomen. Welke gebieden hebben wel een kwalitatief hoge waarde en welk beheer kan ook op een andere manier of door derden worden uitgevoerd.

Zo wordt door dhr. W. Schoemaker, beheerder van Stichting Twickel, gemeld dat hij eigenlijk wel blij is dat er nu eindelijk kritisch wordt gekeken naar natuur. Hij neemt het volgende voorbeeld. Als vroeger 100 hectare stond aangeschreven als blauwgrasland (figuur 6), was maar 20 ha super interessant. De andere 80 ha kreeg het zelfde zeer dure beheer, ze hoefden namelijk geen rekening te houden met de kosten. Dit is op te lossen door deze 80 ha te laten beheren door boeren, er blijft dan meer geld over om de 20 ha op de juiste manier te beheren. Ook het kopen van gronden was in principe gratis, hierdoor werd er niet altijd even kritisch gekeken naar de kwaliteit en het nut ervan.

Stichting Twickel, is altijd kritisch bij het kopen van gronden, zorgt dat de grond een meerwaarde is en in het beheer past. 50% wordt gezien als productie, in de vorm van bijvoorbeeld pacht, houtoogst, jacht etc. en 50% als natuur, zodat het beheer nagenoeg kostenneutraal kan worden uitgevoerd. Doordat de stichting al jaren subsidie onafhankelijk probeert te zijn, komt de klap ook niet zo hard aan.

Door de economische crisis gaat men weer creatief denken. Bij stichting Twickel krijgt de beheerder een compliment, als er wordt bespaard op een bepaald project of beheer. Dit geld wordt meteen geïnvesteerd in andere projecten.

Fig. 6 Blauwgrasland (www.knnv.nl, mei 2011)

Uit het interview met Staatsbosbeheer komt naar voren dat er meer prioriteiten moeten worden gesteld aan het beheer. Door Staatsbosbeheer wordt momenteel kritisch gekeken welk beheer nog mogelijk is en welke beheersvormen minder zullen moeten. Om op het voorbeeld van het blauwgrasland in te gaan, dan was die 20 ha volgens Staatsbosbeheer echt interessant en had de 80 ha potentie om een interessant grasland te worden. De 20 ha geeft Staatsbosbeheer nu 100% garantie om goed te kunnen beheren. De 80 ha dat blauwgrasland kan worden, zal minder prioriteit krijgen en zal in de toekomst misschien moeten worden uitbesteed aan boeren.

Ook vanuit DLG komt het geluid, dat het beheer beter kan. Nu wordt er nog hakhout afgezet waar dat eigenlijk geen waarde heeft. Ook van hoogstambomen snoeien, wordt de boom niet altijd beter. Er zullen keuzes gemaakt moeten worden, welke elementen nog wel en welke elementen niet meer beheerd moeten worden. Er moet echter wel begeleiding blijven van de vrijwilligers, deze mensen verrichten belangrijk werk en zorgen voor draagvlak.

Het is duidelijk dat er mogelijkheden liggen om het beheer praktischer uit te voeren en kritischer te kijken naar de aankoop van gronden om natuur op te ontwikkelen. Gronden die nu overbodig zijn kunnen worden geruild tegen gronden met een hogere natuurwaarden en/of meer potentie. Toch blijkt ook vanuit de media dat nog niet iedereen hiervan is overtuigd of dat dit soms lastiger is dan gedacht. Zo schrijft Hans Marijnissen in *Trouw* (15 feb. 2011), dat voor enkele grote projecten al miljoenen euro's zijn geïnvesteerd om onder andere de EHS te kunnen realiseren. Er zijn ecoducten aangelegd, er is grond aangekocht van boeren, er zijn bedrijventerreinen en campings verplaatst enz. Al dit werk ligt nu stil en er moet worden gezocht naar andere financieringsmogelijkheden.

Ook suggereert Rob Berends in *De Gelderlander* (10 feb. 2011) dat de helft van de Gelderse natuur niet meer beheerd kan worden als de bezuinigingsplannen doorgaan. Hiervan zullen niet alleen natuurorganisaties de dupe zijn maar ook landgoedeigenaren en boeren. Hij verwacht echter niet dat de langjarige contracten die nog lopen, worden opgeheven. Het zou volgens hem niet in de Nederlandse mentaliteit passen, om contracten niet te respecteren. Maar ook hij ziet mogelijkheden, want toen tien jaar geleden begonnen werd met de grote opknapbeurt van de Veluwe, was hiervoor ook geen geld. Uiteindelijk is er meer dan 250 miljoen euro geïnvesteerd. Nu wil men een nieuw tienjarenplan maken voor verdere investeringen, hiervoor zullen alternatieve geldstromen moeten worden gehanteerd.

Wat ook positief is, is dat het bestaande beheer vanuit de SNL buiten de bezuinigingen valt en gewoon kan worden uitgevoerd. De lopende contracten via de SNL blijven namelijk bestaan en zullen bij afloop kunnen worden verlengd. De investeringen die in het verleden zijn gedaan met behulp van subsidies, zullen hierdoor niet worden verwaarloosd.

3.3 Gevolgen Liemerse gemeenten

Volgens dhr. A. Maatman (afdeling openbare ruimte gemeente Westervoort) zijn de Liemerse gemeenten de afgelopen maanden in samenwerking met SLG bezig geweest om te kijken of er per gemeente een Landschapsontwikkelingsplan (LOP) gerealiseerd kan worden. Na het aanmaken van een LOP kan er gebruik gemaakt worden van de GBD regeling.

Hierdoor zal er toch ontwikkeling en beheer plaats kunnen vinden in de ‘witte’ gebieden van het natuurbeheerplan. Hierin is namelijk aangegeven dat in veel gebieden van de gemeenten Zevenaar en Duiven geen nieuw landschapsbeheer en -ontwikkeling meer zal worden gesubsidieerd vanuit de SNL. (www.gelderland.nl, april 2011(1))

Uit de interviews is naar voren gekomen dat men op zoek is naar alternatieve financiële voorzieningen. Deze kunnen er aan bijdragen dat er meer financiën vrijkomen, die kunnen worden ingezet voor het beheer en ontwikkeling van de natuur en het landschap.

In de gemeente Rijnwaarden wordt momenteel een landschapsfonds opgestart. Een landschapsfonds, ook wel streekfonds genoemd is een gezamenlijk initiatief van een of meerdere lokale of regionale organisaties. Hierbij worden financiële, maar eventueel ook andere middelen gebundeld. Deze worden bestemd voor de ontwikkeling en het beheer van het landschap. De inbreng van middelen vindt plaats door bijdragen van overheden, burgers en bedrijven (www.reiswijzer.landschapsfonds.nl, april 2011).

Het landschapsfonds kan er aan bijdragen dat verschillende financiële voorzieningen worden gerealiseerd. Het geld dat wordt geworven door het landschapsfonds kan direct ingezet worden in de Liemerse gemeenten.

De natuur dat eigendom is van terreinbeherende organisaties, zal in de Liemerse gemeenten nagenoeg gelijk blijven. De uiterwaarden, de Oude Rijnstrangen en Gelderse Waard zijn namelijk al opgenomen in de EHS (www.gelderland.nl, april 2011(2)). Staatsbosbeheer dat de Oude Rijnstrangen in bezit heeft, zal misschien echter minder beheer uit kunnen voeren.

4. Financiële alternatieven

In het rapport ‘Investeren in het Nederlandse Landschap, opbrengst: geluk en euro’s’ (P.J. Braaksma en A.E. Bos, 2007) is te lezen dat investeren in het Nederlandse Landschap loont. De ruimtelijke inrichting van Nederland is door de eeuwen heen al vaak veranderd. Elke vierkante meter heeft in ons kleine landje een bestemming en dat geeft het Nederlandse landschap ook zijn charme. We hebben tegen het water gevochten en deze vaak met innovatieve methodes overwonnen, we hebben er voor gezorgd dat de Nederlandse landbouw tot één van de beste ter wereld behoort en we hebben welvarende steden, die met elkaar zijn verbonden door een behoorlijke infrastructuur.

Het landschap is in beweging en zal altijd in beweging blijven als gevolg van economische en culturele ontwikkelingen. Het agrarisch cultuurlandschap wordt hierdoor steeds schaarser en mede door boven genoemde ontwikkelingen staat ons landschap onder druk. Hierbij komt nog dat de Nederlandse bevolking veel recreëert (figuur 7) in het buitengebied en er ook veel toerisme op af komt. (P.J. Braaksma en A.E. Bos, 2007)

Het landschap heeft kwalitatieve baten, zoals tevredenheid, geborgenheid en geluk bij bewoners. De kwaliteit zal echter afnemen door de druk van de kwantitatieve baten, deze moeten we echter niet willen stoppen. Door samen te werken en te investeren in het landschap kunnen we er voor zorgen dat we een hoogwaardig landschap behouden. De investeringen kunnen vervolgens terug worden verdiend doordat het landschap een hoge beleving met zich mee brengt. Het landschap heeft namelijk een positief effect op de andere sectoren. Het kan zorgen voor een hoogwaardige woonomgeving, een gunstig vestigingsklimaat voor bedrijven en heeft een positieve uitwerking op de recreatieve sector. (P.J. Braaksma en A.E. Bos, 2007)

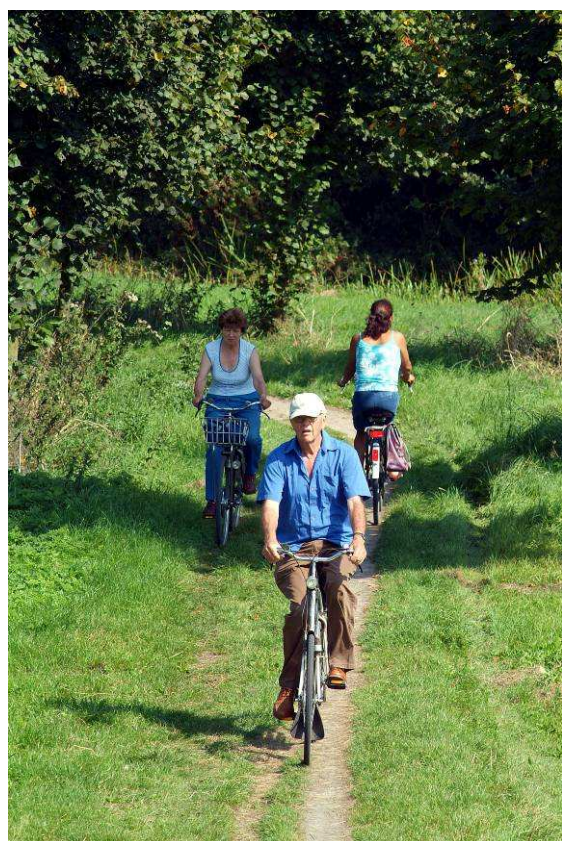

Fig. 7 Recreëren in de natuur (www.woneninpijnacker.nl, mei 2011)

Uit onderzoek blijkt dat wanneer men investeert in het Nederlandse landschap dit een kostenbatensaldo van uiteindelijk 17,8 miljard kan opleveren, wanneer de ontwikkelingsplannen zouden worden uitgevoerd. Dit wordt veroorzaakt door een betere gezondheid bij mensen die in een groene omgeving leven, hogere inkomsten uit de recreatieve en toeristen sector, een hoger woongenot in een groene omgeving, maar ook bijvoorbeeld kostenbesparing in het beheer van o.a. oevers (oevererosie). (P.J. Braaksma en A.E. Bos, 2007)

Investeren in het landschap is een lange termijn investering die ten gunste komt aan de kwaliteit van de woon-, werk- en recreatieomgeving, die helpt bij het realiseren van goede ruimtelijke- en milieucondities en bijdraagt aan geluk en welvaart. Doordat de overheid echter fors bezuinigt op de inrichting en het beheer van het buitengebied, zullen investeringen uit een andere hoek moeten komen om toch een mooi Nederlands landschap te kunnen behouden. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de mogelijkheden en alternatieven voor het bekostigen van de natuur en het landschap.

4.1 Woningbouw

4.1.1 Nieuwe landgoederen

De Provincie Gelderland stimuleert het aanleggen van nieuwe landgoederen (figuur 8). Volgens dhr. J. van Kuijk zijn er de afgelopen jaren al tientallen gerealiseerd. De aanleg van nieuwe landgoederen draagt bij aan de landschappelijke, ecologische en cultuurhistorische kwaliteiten van het landschap. Particulieren mogen een landhuis neerzetten in het buitengebied op cultuurgrond, wat bestemd wordt tot natuur en wat door de particulier zelf wordt beheerd.

Een nieuw landgoed is een openbaar toegankelijk natuurgebied, veelal bos, afgewisseld met agrarische gronden. Op het landgoed is het toegestaan een woongebouw ‘van allure’, dat aan bepaalde eisen moet voldoen, te realiseren. De woning mag maximaal drie wooneenheden hebben en het landgoed moet minimaal 5 hectare groot zijn. (www.gelderland.nl, maart 2011)

In het streekplan van de provincie staat waar landgoederen gerealiseerd kunnen worden. Hierbij is het ongewenst om het landgoed te realiseren in al bestaande natuur. In de Liemerse gemeenten is het realiseren van een landgoed niet mogelijk langs de Oude Rijnstrangen en in het uiterwaardengebied. Verder kan bijna overal een landgoed worden gerealiseerd.

In het streekplan van de provincie Gelderland is te zien dat er in de Liemerse gemeenten al enkele landgoederen en/of historische buitenplaatsen liggen.

(www.gelderland.nl, maart 2011)

Het realiseren van landgoederen wordt volgens een landelijk beleid gevoerd en is per provincie verder uitgewerkt. Vaak ligt het eindoordeel bij de desbetreffende gemeente, deze kijkt of het nieuwe landgoed past in de omgeving en niet in strijd is met omliggende functies, zoals landbouw. De gemeente kan ook meer eisen dan in eerste instantie vanuit de provincie wordt gedaan. Zo kunnen ze eisen dat het landgoed minimaal 10 hectare moet zijn. Ook is de gemeente verantwoordelijk voor de overeenkomst met betrekking tot de inrichting, het beheer en de openstelling. (www.gelderland.nl, maart 2011)

Fiscaal voordeel:

Wanneer de eigenaar zijn landgoed kan rangschikken onder de Natuurschoonwet, zijn er diverse fiscale voordelen te verkrijgen. Hieronder vallen onder andere het kwijtschelden van successierecht en belasting bij overdracht en een relatief lage WOZ-waarde. (www.profnews.nl, april 2011)

Fig. 8 Nieuw landgoed 'Het Veld' in Bronckhorst (Provincie Gelderland, 2010)

4.1.2 Waarde van huizen in een groene omgeving

Huizen vlakbij natuur met vrij uitzicht zijn meer waard, hierdoor krijgen gemeenten meer onroerendzaakbelasting. Dit kan ingezet worden voor het behoud van deze natuur. Dit wordt tot nu toe nog niet vaak of genoeg gedaan. (Kees de Vré, 14 feb. 2011)

Bij nieuw te bouwen huizen en bedrijventerreinen, kan ook boven op de grondprijs een extra bedrag worden betaald om het terrein en de directe omgeving natuurlijk in te richten. Hierdoor zal het beter in de omgeving passen. Dit zal door gemeenten gestuurd moeten worden. Door dhr. M. van der Linden van het SpAN, wordt aangegeven dat gemeenten hier vaak al naar streven, maar dat het vaak niet wordt nageleefd als het eenmaal zover is. Voor nieuwbouwprojecten wordt extra geld verkregen als dit naast open gebied is. Hierbij kan de vereniging van huiseigenaren eigenaar van het aangrenzende park worden, waarbij contributie wordt verkregen voor het onderhoud. (Kees de Vré, 14 feb. 2011)

Om verrommeling tegen te gaan, is er sinds 2000 de regeling ruimte voor ruimte opgezet. Hierbij worden vooral agrarische opstallen tegen vergoeding gesloopt en mag de particulier hier een woonhuis op bouwen. De inhoud (m³) van de woning hangt hierbij af van de locatie en het oppervlakte (m²) van de stallen die gesloopt zijn. De kavels worden bestemd voor woningbouw en hierdoor meer waard, een woning levert namelijk meer op dan stallen. In ruil voor de bestemmingswijziging en hierbij het stijgen van de grondprijs moet de kavel landschappelijk worden ingepast. Gemeente en provincie hebben hier eisen aan gesteld, zodat het erf/bouwperceel landschappelijk aantrekkelijk zal zijn en een meerwaarde zal vormen voor de natuur. (www.ruimtevoorruimte.com, april 2011)

4.1.3 Dorpslandgoed

Het dorpslandgoed is een ecobuurtgemeenschap. Kortom een buurtgemeenschap die zorg draagt voor de (nieuwe) natuur, waar men duurzaam woont en een bijdrage levert aan de kwaliteit van het landelijk gebied. Het is de bedoeling dat er kleinschalige bewoning plaatsvindt voor mensen met modale inkomens. In de gemeente Tubbergen wordt momenteel een dorpslandgoed, ook wel Knooperf genoemd, gerealiseerd. Het concept is afkomstig van “innovatienetwerk”, een initiatief van het ministerie van economische zaken, landbouw en innovatie. Het concept wordt uitgevoerd door gemeente Tubbergen, provincie Overijssel en een landschapsarchitect. (www.overijssel.nl, april 2011)

Een dorpslandgoed zal rondom de bouw kavels tussen de 20 en 60 hectare aan nieuwe natuur- en landgoedontwikkeling krijgen. Het zal bijdrage aan een actieve natuurbeleving en educatie onder de bewoners en bezoekers van het gebied. Doordat er een samenwerking tussen mens en natuur wordt gecreëerd, zal er professioneel landgoed- en natuurbeheer plaatsvinden, waarin mens en omgeving met elkaar in balans zijn. (*Open designers*, 2010)

4.1.4 Terreinbeherende organisaties

Terreinbeherende organisaties proberen de gebouwen die zij bezitten, steeds vaker te verhuren aan bedrijven of particulieren of als vakantiehuis (figuur 9) aan te bieden om zo geld te genereren. Zo zijn er bij Staatsbosbeheer in sommige kastelen appartementen gevestigd. Volgens dhr. H. Bisschop zijn dit er echter vaak niet genoeg om het onderhoud te blijven financieren. Momenteel wordt er gekeken of ze de kastelen interessanter moeten maken, waardoor ze voldoen aan de wensen van deze tijd. Het is een erg hoge investering om bepaalde gebouwen gereed te maken voor bewoning. Er wordt nu berekend of Staatsbosbeheer deze investeringen er uit kan halen. Ook kunnen sommige gebouwen worden verkocht. Hierbij is Staatsbosbeheer van de hoge onderhoudskosten af, maar blijft het in de meeste gevallen wel grondeigenaar van de natuur erom heen. Hierdoor houdt het grip op het beleid.

Fig. 9 Eén van de 56 vakantiehuizen van Staatsbosbeheer (www.staatsbosbeheer.nl, april 2011)

Stichting Twickel bezit 250 gebouwen op de landgoederen, hieronder vallen woonhuizen, maar ook cafés, hotels en pannenkoekenhuizen. Deze gebouwen worden voor een groot deel verhuurd. Dit zorgt voor een constante inkomstenbron waarmee het beheer van de landgoederen en gebouwen kan worden uitgevoerd.

4.2 Duurzame energie

4.2.1 Windturbines en zonnepanelen

In het buitengebied is het mogelijk om windturbines of zonnepanelen neer te zetten. Als tegenprestatie kan de voorwaarde worden gesteld dat het groen eromheen als natuur wordt bestemd en onderhouden. Bovendien kan er om deze turbines en panelen bijzondere natuur ontstaan. (Kees de Vré, 14 feb. 2011) Zeker als dit aan de rand van bebost gebied plaats vindt, zullen de windturbines weinig tot last zijn. In de verte zijn de windmolens natuurlijk te zien, maar als men recreëert in het bos, worden de windmolens onttrokken aan het zicht door de bomen. Bovendien wonen er in de bossen weinig mensen, zodat ze voor hen niet tot last zijn. Bossen voorzien hierdoor in de opslag van CO² en de productie van energie. Buiten dat er moet worden gekeken of de windintensiteit hoog genoeg is, moet er ook gekeken worden naar de schade voor flora en fauna. Zo kan het zijn dat vogels en vleermuizen tegen de windmolens aan vliegen. Dit kan worden opgelost door de rotoren op bepaalde momenten stil te zetten, bijvoorbeeld op het moment dat de trek van vogels bezig is. (www.innovatienetwerk.org.nl, maart 2011)

4.2.2 Bio-energie

Het beheer van natuurgebieden en landschapselementen kan in de toekomst voor een deel worden gefinancierd door de verkoop van biomassa. Zo kan maaisel van grassen, riet en heide worden omgezet in biogas en kan houtig materiaal (figuur 10) worden gebruikt om houtgestookte HR cv-ketels van brandstof te voorzien. Hierbij wordt ingezet op laagwaardig hout, zoals tak en top hout, wat veel vrijkomt bij het beheren van bossen en landschapselementen. Op deze manier kan afval een belangrijke grondstof worden. (Symposium, 17 maart 2011)

Fig. 10 Snoeihout wordt gebruikt om snippers te maken (www.tctubania.nl, april 2011)

De prijs die nu wordt betaald voor dergelijke energie ligt nog beduidend hoger dan de fossiele brandstoffen. Aangezien de prijzen van de fossiele brandstoffen zullen blijven stijgen en bio-energie steeds innovatiever wordt, kan dit in de toekomst met elkaar concurreren. De meeste winst valt te halen uit opslag en transport van de biomassa. Zo moeten er meer centrale opslagpunten komen van waaruit efficiënt gewerkt kan worden. Momenteel is de marktprijs van biobrandstof alleen rendabel met behulp van subsidies. Houtgestookte cv-installaties worden nu al gebruikt door instellingen die een constante warmtevraag hebben, zoals zorginstellingen, zwembaden, recreatieparken en in de agrarische sector (voornamelijk vleeskuikenhouderijen). Ook worden nieuwe woonwijken soms voorzien van toevoer van biogas of warmte van een houtgestookte cv-installatie. (*Symposium, 17 maart 2011*)

4.3 Recreatie

4.3.1 Golfbanen

Het aanleggen van golfbanen die volledig passen in de natuur is een idee om recreatie en natuur te combineren (figuur 11). Er is veel vraag naar golfbanen en doordat leden contributie betalen, zal er geld vrijkomen dat kan worden ingezet om de golfbaan en de omgeving te onderhouden. Als men een uitdagend golfterrein aanlegt in de natuur en deze op een natuurlijke manier beheerd, kan dit niet veel kwaad voor de natuur. De natuur op en om de golfbaan kan zelfs extra gestimuleerd worden. (*Kees de Vré, 14 feb. 2011*) Zo is Natuurmonumenten een samenwerking aangegaan met de Heelsumse golfclub. Hierbij is de golfbaan op een natuurlijke wijze aangelegd en wordt de baan ook natuurlijk beheerd.

Fig. 11 Heelsumse golfbaan (www.golfclubdeheelsumse.nl, maart 2011)

4.3.2 Entree

Het heffen van entree bij natuurgebieden, zal waarschijnlijk niet worden toegepast. Natuurverenigingen zoals Staatsbosbeheer vinden dit niet eerlijk tegenover burgers, omdat de belastingbetaler in principe al betaalt voor natuur. De mensen moeten vrij kunnen zijn om naar de natuur te gaan.

Wel gaat Staatsbosbeheer entree vragen bij bezoekerscentra, dit zal echter laag zijn en alleen worden gebruikt om het gebouw te kunnen onderhouden. (*Interview Staatsbosbeheer*).

Voor parkeren kan volgens dhr. W. Schoemaker van Stichting Twickel parkeergeld worden gevraagd. De parkeerplaatsen kunnen inpasbaar worden gemaakt in natuurgebieden, waarbij de parkeerplaatsen een natuurlijk karakter hebben. Dit is niet zo direct als een toegangsprijs, maar zorgt er wel voor dat je geld binnen krijgt en hiermee een deel van het beheer kan financieren. Volgens dhr. J. van Kuijk doet RGV (recreatiegebieden exploitant) dit nu ook al. Deze opbrengsten gebruikt men vervolgens om het gebied te blijven beheren.

4.4 Verzorging

4.4.1 Zorg

Ziekenhuizen kunnen in de toekomst in de buurt van natuur worden gebouwd, waarbij de patiënten vanuit hun kamer vrij uitzicht hebben op het landschap. Uit vele onderzoeken wordt bewezen dat mensen in een groene omgeving sneller genezen van hun ziekte. Doordat de patiënten hierdoor sneller het ziekenhuis mogen verlaten, heeft de zorgverzekeraar hier minder kosten aan. Om deze omgeving te behouden, kan de zorgverzekeraar meebetalen aan de ontwikkeling en het beheer van het landschap. Ze kunnen hiervoor het geld gebruiken, dat wordt bespaard op de verpleging van de patiënten. *(Kees de Vré, 14 feb. 2011)*

Ook voor programma's om van stress of een burn-out af te komen, bieden bos en natuur een rustige omgeving voor ontspanning (figuur 12). Herstellen gaat voor veel mensen nergens prettiger dan tussen de bomen.

Zorgverzekeraars kunnen een belangrijke rol gaan spelen door programma's aan te bieden in de natuur, waarvoor de zorgverzekeraar een bedrag betaalt aan de beheerder. Ook kunnen landhuizen worden gehuurd om verschillende activiteiten uit te voeren.

www.innovatienetwerk.org.nl, maart 2011)

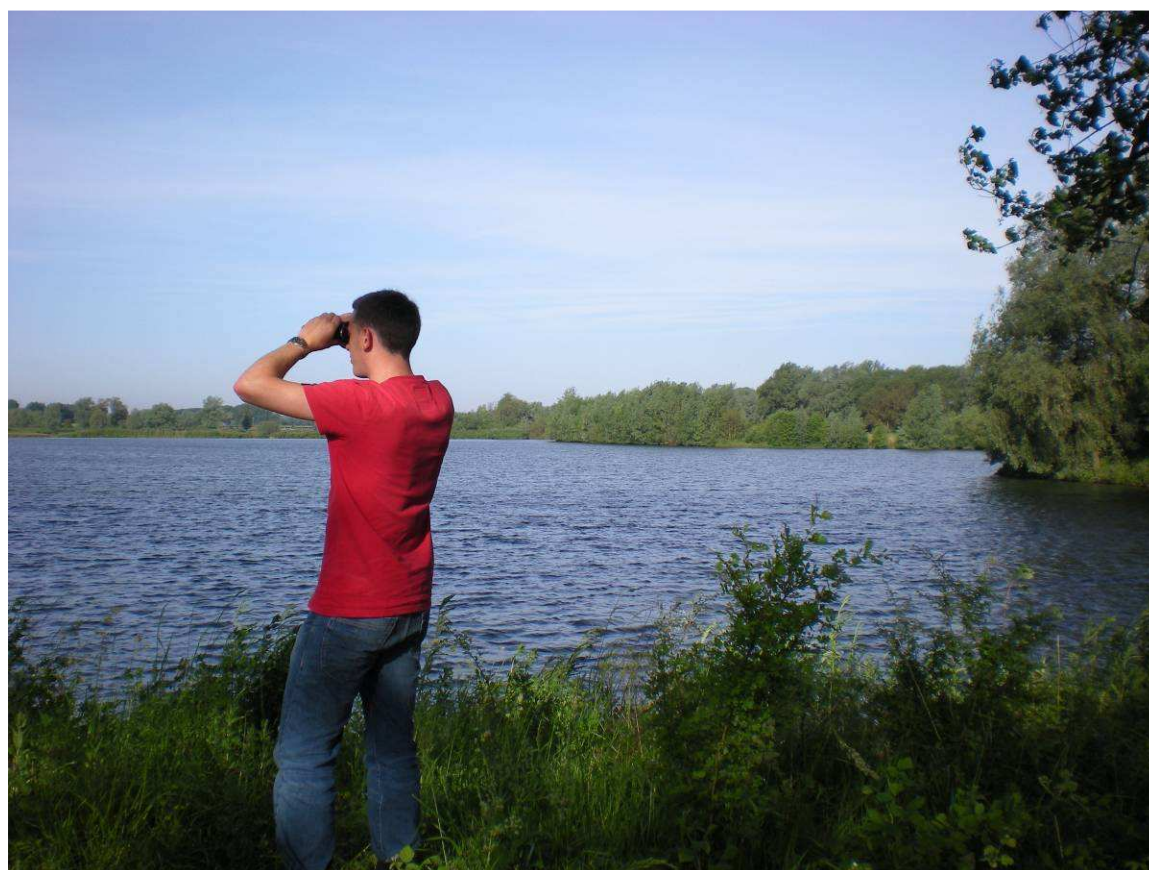

Fig. 12 Ontspanning in de natuur zorgt voor rust *(Hein vermin, 2009)*

4.4.2 Uitvaart

Het realiseren van begraafplaatsen in de natuur. Er zijn in Nederland al enkele “natuurbegraafplaatsen”. Een bepaalde groep mensen vindt het namelijk aangenaam om op een milieuvriendelijke manier overgegeven te worden aan de natuur. Doordat een graf geld oplevert, kan hiermee de natuur en het landschap op en om de begraafplaats worden onderhouden (*Kees de Vré, 14 feb. 2011*).

Het is nog geen bekend gebruik, maar het is de bedoeling inwoners in Nederland de kans te geven in hun omgeving op een natuurbegraafplaats een stukje grond te kunnen kopen waar hij of zij begraven kan worden of as kan laten uitstrooien.

Hierbij kan worden opgenomen dat er een inheemse boom geplant wordt op de desbetreffende plek. Bij meerdere personen kan er een ‘stamboom’ of ‘familieboom’ van gemaakt worden. Het idee is heel natuurlijk en de boom is een zeer sterk symbool.

(www.innovatienetwerk.org.nl, maart 2011)

4.5 Sponsoring en reclame

Het is mogelijk om bankjes en andere objecten in de natuur te laten sponsoren door bedrijven. Door recreanten en toeristen zal deze positieve reclame gezien worden. Het brengt de boodschap over dat het betreffende bedrijf om de natuur geeft en hier graag een bijdrage aanlevert, zodat de recreanten van de voorzieningen gebruik kunnen blijven maken.

Dit mag de natuurlijke omgeving niet te veel beïnvloeden, maar kan ook in ‘natuur reclame’ worden gedaan. Bijvoorbeeld een houten beeld maken van een logo.

Ook kunnen bedrijven het beheer van verschillende wandelroutes sponsoren, hierbij kan aan het begin een bordje worden gerealiseerd met de bedrijfsnaam erop vermeld.

(www.innovatienetwerk.org.nl, maart 2011)

4.6 Private financiering

4.6.1 Landschapsbenzine

Door vrijwillig 2 cent per liter extra te betalen (1 euro per 50 liter), zorgt de automobilist er voor dat het landschap waar hij of zij altijd doorheen rijdt behouden blijft en zal ontwikkelen. Het is een idee van Triple E, waarbij in samenwerking met enkele tankstations de verrommeling langs de snelweg tegen gegaan moet worden.

Er is berekend dat als 1 op de 100 automobilisten mee zou doen, er al gauw 1,4 miljoen opgehaald zal worden. Hierbij zullen de pomphouders door hun bijdragen concreet invulling geven aan maatschappelijk verantwoord ondernemen en betrokken zijn bij de omgeving. Alle inkomsten worden namelijk in de directe omgeving ingezet, hierdoor zullen de automobilisten ook daadwerkelijk op hun traject zien waar ze aan hebben bijgedragen.

(*Interview Triple E*)

In Goes is men gestart met een soortgelijk project, “Tank aan de toekomst” (figuur 13). Het is tot stand gekomen door een samenwerking tussen het Zeeuws Klimaatfonds en Agrisneltank. Er kan klimaatneutrale benzine worden verkregen, dit houdt in dat per liter 5 cent (2 cent klant) naar het klimaatfonds gaat. Het geld wordt gebruikt om duurzame energie te stimuleren en financieren.

Figuur 13 “Tank aan de toekomst” (www.bndestem.nl, juni 2011)

4.6.2 Streekrekening

De streekrekening is geïntroduceerd door Nationaal Landschap ‘Het Groene Woud’ en zes lokale Rabobanken. Het is een bedrijvenspaarrekening waarbij Rabobank, naast een marktconforme rente voor de rekeninghouders, een extra opslag van 5% over de jaarlijkse rentevergoeding schenkt aan een naburig landschap. Deelnemende bedrijven kunnen vrijblijvend ook een percentage van de ontvangen rente doneren aan het landschap. (Marjanke Hoogstra, januari 2011)

4.6.3 Landschapsveiling

De landschapsveiling is een idee van Triple E en werd als eerste uitgevoerd door Via Natura in 2007 in de Ooijpolder. De afgelopen jaren werden er verspreid over het land nog meerdere landschapsveilingen georganiseerd. Met landschapsveilingen wordt het beheer en onderhoud van landschapselementen ‘ter adoptie’ aangeboden. Kopers van landschapselementen worden hiermee niet letterlijk ‘eigenaar’ maar participant en dragen op deze manier bij aan de instandhouding van landschapselementen. De elementen worden aangedragen door particulieren en natuurorganisaties. (Marjanke Hoogstra, januari 2011)

4.6.4 Groene financiering

Bij groene financiering wordt gebruik gemaakt van de Regeling Groenprojecten 2005 van het voormalig Ministerie van VROM, ook wel bekend als de ‘fiscale groenregeling’. Als een natuurproject aan de gestelde voorwaarden voldoet, dan kan men in aanmerking komen voor financiering tegen een lagere rente dan de gewone marktrente. Dit is een ‘groene’ rente. (Marjanke Hoogstra, januari 2011)

4.7 Samenwerking en compensatie

4.7.1 Samenwerking

Tegenwoordig wordt veel samengewerkt met steenfabrieken en zandwinners om nieuwe natuur te ontwikkelen (figuur 14). Dit gebeurt voornamelijk in de gebieden langs rivieren en daardoor ook in de Liemerse gemeenten. Onder andere in de uiterwaarden mogen deze handelingen plaatsvinden, in ruil hiervoor worden de gebieden opgeleverd als natuur, naar een vooraf bepaalde inrichting. Na de oplevering moet het gebied ook beheerd kunnen worden, hiervoor wordt vooraf een bedrag vastgesteld.

Fig. 14 Doormiddel van kleiafgravingen wordt er nieuwe natuurontwikkeld (*Hein vermin, 2011*)

4.7.2 Compensatie

Wanneer bij wegen- of nieuwbouw natuur moet wijken, wordt dit op een nabij gelegen locatie gecompenseerd. Hierbij is de regel dat 110-130% wordt gecompenseerd (*Interview Provincie Gelderland*). Volgens Dhr. M. van der Linden van het SpAN, wordt dit percentage vaak niet gehaald. De natuur die opnieuw wordt ingericht is vaak ook niet van de zelfde waarde als de natuur die heeft moeten wijken. Zo was het SpAN onder andere betrokken bij de verbreding van de A2. Hierbij moest compensatie plaatsvinden voor de natuur. Het SpAN heeft meegeholpen met de omvorming van de aangekochte grond tot natuur. Hiervoor werd ook het beheer vastgelegd voor de komende 10 jaar. Bij dit project zijn echter meer kleine snippers gerealiseerd in plaats van een groot natuurgebied dat heeft moeten wijken.

Wanneer compensatie goed wordt uitgevoerd, zou er meer natuur terug moeten komen dan dat er is weg gegaan. Hier is net als bovengenoemd project vaak niet genoeg ruimte voor en daardoor is het een idee om het ook mogelijk te maken om 100% te compenseren en de andere 20% in te zetten in de directe omgeving of op een streekrekening te zetten. Dit zorgt ervoor dat het beheer van het gebied gewaarborgd is.

4.8 Mogelijkheden Liemerse gemeenten

Bovenstaande financiële alternatieven zullen niet allemaal kunnen worden gerealiseerd in de Liemerse gemeenten. Doordat er veel ideeën zijn, maar deze niet allemaal haalbaar zijn zal er moeten worden gekeken waar de meeste vraag naar is in dit gebied. Hierbij zullen grote projecten meer tijd nodig hebben voordat zij gerealiseerd kunnen worden.

Kleine alternatieve mogelijkheden zullen echter al snel verwezenlijkt kunnen worden door bijvoorbeeld een landschapsfonds of agrarische natuurvereniging VSR. Andere projecten worden al of zullen door de Provincie Gelderland of door de Liemerse gemeenten moeten worden gepromoot.

Zo zouden op het gebied van woningbouw door de gemeenten bovengenoemde plannen kunnen worden meegenomen. Vaak zal er een samenwerking plaats moeten vinden tussen bepaalde belanghebbenden. Zo kan de provincie Gelderland dergelijke plannen over duurzame energie promoten en dit in samenwerking met verschillende terreinbeherende organisaties realiseren. Ook kan de Provincie een rol spelen in het maken van nieuwe regels omtrent het compenseren van natuur. Het bouwen van een nieuw ziekenhuis in het buitengebied kan aan de orde komen, wanneer er voor een ziekenhuis in de Liemers een nieuwe locatie wordt gezocht.

Terreinbeherende organisaties kunnen een belangrijke rol spelen in het maken van een nieuw plan voor het verkrijgen van financiën uit recreatie.

Projecten die op de korte termijn uit te voeren zijn door bijvoorbeeld een landschapsfonds of VSR zijn onder anderen het organiseren van een landschapsveiling en het onder de aandacht brengen van verschillende projecten.

Tankstations zouden bijvoorbeeld kunnen worden betrokken bij een plan als landschapstanken. Een zelfde concept kan ook met verschillende horecaondernemingen worden uitgevoerd. Gedacht kan worden over een extra bijdrage bij een bakje koffie, deze koffie kan dan onder de naam 'Het Liemers bakje koffie' bijdragen aan het landschap in de Liemers.

Al deze financiën kunnen in samenwerking met de Rabobanken in de Liemerse gemeenten op een streekrekening worden gezet, hierdoor kunnen er constante financiën ontstaan. Een ander duurzaam project is het realiseren van een natuurbegraafplaats of natuurlijke asstrooiplek in de Liemerse gemeenten. In het volgende hoofdstuk wordt uitgezocht of dit haalbaar is.

5. Uitwerking natuurbegraafplaats

Uit de interviews is naar voren gekomen dat er voor de toekomst wordt gezocht naar economische dragers in de Liemerse gemeenten. Deze kunnen een bijdrage leveren aan alle elementen en deelgebieden die in de toekomst nadeel zullen ondervinden van de subsidie vermindering. Hierbij is het belangrijk dat dit een duurzaam project is. Er zal dan namelijk elk jaar een bedrag beschikbaar zijn, wat kan worden ingezet in de nabije omgeving. Dit kan ervoor zorgen dat de subsidie vermindering kan worden opgevangen of dat projecten zelfs geheel subsidie onafhankelijk kunnen worden uitgevoerd. Uit de voorgaande alternatieve mogelijkheden in hoofdstuk vier, is het realiseren van een natuurbegraafplaats en/of natuurlijke asstrooiplek gekozen om verder uit te werken.

Dit, omdat uit literatuur en het interview met de beheerder van natuurbegraafplaats Westerwolde, te Hoog Soeren blijkt dat er veel vraag is om begraven of uitgestrooid te worden in de natuur. Zowel door het reserveren van een graf of een begrafenis zal dit geld opleveren. Een natuurbegraafplaats kan worden gezien als een duurzaam project met een constante bron van inkomsten, dit omdat er elk jaar begrafenissen zullen plaatsvinden. De inkomsten kunnen bijdragen aan het behoud van natuur en landschapselementen in de Liemerse gemeenten. In dit hoofdstuk wordt onderzocht of het realiseren van een natuurbegraafplaats of natuurlijke asstrooiplek mogelijk is in de Liemerse gemeenten.

5.1 Algemeen

Een natuurbegravenis is in Engeland een zeer gangbare manier om begraven te worden. Er zijn daar momenteel al ruim 200 natuurbegraafplaatsen.

In Nederland zijn er slechts 4, maar de zogenaamde natuurbegraafplaatsen zijn in opkomst. Eén dateert er uit het jaar 1950, maar de laatste drie dateren respectievelijk uit 2003 en 2010 (twee). Ook zijn er twee natuurlijke asstrooiplekken in Nederland.

Zowel op de natuurbegraafplaatsen en -astrooiplekken wordt het gebruikelijke natuurbeheer toegepast. Uit berichten in de media en op internetforums blijkt ook dat natuurbegraafplaatsen maatschappelijk worden geaccepteerd en gepropageerd. Bij een natuurbegraafplaats is het de bedoeling dat mens en natuur één zijn.

Bezoekers merken amper dat ze op een begraafplaats zijn, er zijn namelijk geen aangeharkte padjes en grafstenen. Een graf wordt vaak gemarkeerd door een boom, zwerfkei of een kunstwerk van natuurlijke materialen. Er zijn geen hekken en openingstijden, de natuurbegraafplaats is altijd open voor mens en dier. (www.montuna.nl, april 2011)

Fig. 15 Ceremonieplaats van natuurbegraafplaats Venlo – Maasbree (Celine Roodhart, april 2011)

Er bestaat echter wel een verschil tussen de Nederlandse en Engelse manier van een natuurbegraafplaats. Zo worden er in Engeland vooral agrarische gronden gebruikt, die worden overgelaten aan de spontane ontwikkeling naar bos.

In Nederland worden momenteel alleen nog bestaande natuurgebieden gebruikt om mensen op een natuurlijke manier te begraven (www.dood.nl, april 2011).

Natuurbegraven houdt ook in dat het lichaam op een organische manier wordt teruggegeven aan de aarde. Dit betekent dat er milieuvriendelijke materialen worden gebruikt, die door de bodem opgenomen worden. Zo wordt de kist van ongelakt en onbewerkt materiaal gemaakt en zijn kunststoffen niet toegestaan. Ook wordt geadviseerd de overledene geen synthetische kleding en schoeisel aan te trekken, maar gebruik te maken van natuurlijke stoffen (www.weverslo.nl, april 2011). Het graf wordt naast het natuurlijke monument, zo gering mogelijk aangekleed. Er is vaak wel ruimte voor een struik of bloemen die in de omgeving thuis horen (www.natuurbegraafplaats.nl, april 2011).

Fig. 16 Natuurbegraafplaats Westerwolde te Hoog Soeren (Hein Vermin, 2011)

5.2 Grondsoort

Voor het begraven is het van belang dat de bodem niet teveel water vasthoudt en dat het kan ademen. Dit zorgt namelijk voor een optimale ontbinding van het lichaam.

De grondsoorten die zich hier het best voor lenen zijn leemachtige zandgrond en zandgrond met een klein percentage humus (www.begraafplaats.nl, april 2011). Hierbij moet echter wel gezegd dat voor een natuurgraf minder strenge eisen aan de grondsoort worden gesteld. Dit, doordat er wordt uitgegaan van een natuurlijk proces, waarbij het lichaam niet perse snel verteerd hoeft te zijn. Zo is het ook mogelijk om in lichte en zware zavel te begraven en in het uiterste geval lichte klei. Ook het grondwater mag niet te hoog staan, de gemiddelde hoogste grondwaterstand (GHG) mag maximaal 1,35 meter onder het maaiveld staan, bij een hoge waterstand verteerd het lichaam namelijk erg traag. (J.G. de Molenaar, 2009)

Bij het uitstrooien van as, zal een andere bodemsoort gekozen moeten worden. In de as zitten calcium- en fosforhoudende verbindingen, deze zorgen ervoor dat de bodem sterk verrijkt. Het effect van de calcium en fosfor is het ernstigst in voedselarme milieus. In matig voedselrijke en voedselrijke milieus zal het minder grote gevolgen hebben of zelfs nihil zijn. (J.G. de Molenaar, 2009)

In de Liemerse gemeenten zullen de kleigronden en eventueel de zware zavel gronden geschikt zijn om as uit te strooien. Voor een natuurbegraafplaats zal een hoger gelegen stuk natuur moeten worden gezocht, dat is gelegen op zandgrond of lichte zavel grond. Het is namelijk ook van belang dat er vooraf geen zand gestort hoeft te worden. Hiermee wordt er voor gezorgd dat de bodem slechts één keer zal worden verstoord, bij het begraven zelf. De graven zullen dan ook niet worden geruimd, om verdere verstoring te voorkomen.

De locatie zal ook afhangen van de watertrap, voor de ideale situatie zal gekozen worden voor watertrap VII (>80 cm onder maaiveld). Hierbij bestaat de kans dat niet de vereiste 1.35 meter onder het maaiveld wordt gehaald. Watertrap VII is echter de diepste watertrap, boringen zullen moeten uitwijzen of een eventuele geschikte plek ook de juiste GHG heeft. Zie bijlage 4 voor de bodem- en waterstandkaart, ook is hier een kaart te vinden met de aanwezige natuur in de Liemerse gemeenten (bestemmingskaart).

5.3 Effecten

Het begraven van mensen en het uitstrooien en begraven (urn) van as kan de natuur (ernstige) schade toebrengen, wanneer het niet op de juiste manier wordt uitgevoerd.

Effecten op de natuur:

- Tijdens het delven en dichten van het graf wordt de bodem en flora verstoord, ook fauna kan hinder ondervinden.
- Tijdens de begrafenis en wanneer de graven bezocht worden, zal de flora en de bodem enigszins verstoord worden. De rust van fauna ondervindt hier echter de meeste hinder van.
- Doordat de stoffelijke resten verteren, wordt de bodem en het water vervuild, waar de flora en fauna in het gebied ook nadeel van kunnen ondervinden. De meeste vervuiling komt vrij bij asverstrooiing, as zorgt ook voor luchtverontreiniging.

Bij as zijn zware metalen een probleem, ze verontreinigen namelijk het bodem- en grondwater. De metalen komen van nature voor in het lichaam, maar er kan ook sprake zijn van metalen die door een operatie in het lichaam zijn aangebracht.

Bij as is deze vervuiling groter dan bij een graf, omdat de as in een hoge concentratie direct opneembaar is door de bodem. Er zijn twee soorten ovens waarin een lichaam kan worden verbrand, namelijk een oven met een koude-startproces en een oven met een warme-startproces. Wanneer het lichaam wordt verbrand met een koud startproces zal 90% van de zware metalen in het as terecht komen, terwijl bij een warm startproces dit slechts 35 tot 65% is. Het zal dus aantrekkelijker zijn om het as dat op een natuurbegraafplaats wordt uitgestrooid afkomstig te laten zijn uit een oven met een warm startproces. (J.G. de Molenaar, 2009)

Naast zware metalen, komen ook calcium- en fosforhoudende verbindingen in de as voor, deze zorgen voor vermesting. Door de verstrooiing zijn de meststoffen direct op te nemen door de vegetatie en het bodemleven. Hierbij neemt de biomassa van het bodemleven toe en zal de soortendiversiteit afnemen. De vegetatie zal veranderen in een vegetatie met minder interessante soorten. Het effect heeft vooral gevolgen voor voedselarme milieus. Uit onderzoek blijkt dat medicijn gebruik geen vervuilend effect heeft op de bodem. De stoffen uit de medicijnen zijn vaak al opgelost voordat de persoon wordt begraven of verbrand. Lichaamsvreemde stoffen, zoals protheses zullen daarentegen weer wel moeilijk afbreekbaar zijn en daardoor de bodemgesteldheid verstoren. (J.G. de Molenaar, 2009)

Het aantal verstrooiingen per hectare heeft dan ook een belangrijk aandeel voor de bodemgesteldheid. Uit onderzoek van Alterra blijkt dat er per hectare 76 verstrooiingen kunnen plaatsvinden of 80 graven of 150 urnengraven kunnen worden gerealiseerd. De natuur zal hier minimale hinder van ondervinden. Wanneer dit aantal bereikt is zal de begraafplaats niet meer gebruikt worden en blijft er een natuurgebied over. Er moet echter altijd kritisch worden gekeken naar het terrein waar mensen zullen worden begraven, op zeer kwetsbaar terrein is het altijd af te raden hierin activiteiten uit te voeren. (J.G. de Molenaar, 2009)

Een ander effect wat een natuurbegraafplaats kan hebben is dat de natuurbeleving in een gebied achteruit gaat. Er zullen enerzijds geïnteresseerde mensen komen kijken, om te zien hoe een natuurbegraafplaats er uit ziet. Anderzijds kan het mensen afschrikken om er te recreëren en te genieten van de natuur. Zo was er ook flink verzet van omwonenden bij het opstarten van natuurbegraafplaats Bergerbos te St. Odiliënburg (J.G. de Molenaar, 2009).

Uit het interview met de beheerder van natuurbegraafplaats Westerwolde blijkt wel dat er veel vraag is om begraven te worden in de natuur. Zo zijn er elk jaar meer aanvragen, dan dat hij er aan kan en liggen er nu reeds 2150 graven. Bij het opstarten van de natuurbegraafplaatsen Bergerbos, Venlo - Maasbree en Weverslo kwamen in de eerste jaren al enkele honderden reserveringen binnen. (www.montuna.nl, april 2011)

5.4 Tarieven

De tarieven voor een natuurgraf zijn bij de natuurbegraafplaatsen gemiddeld 6000 euro voor onbeperkte tijd. Er zijn ook natuurbegraafplaatsen die 2000 euro rekenen voor 20 jaar. Voor een Urnengraf of as uitstrooiing wordt 2000 euro gevraagd. Voor een graf op een reguliere begraafplaats zijn de kosten gemiddeld 3000 euro. Dit dient na 20 jaar verlengd te worden, anders wordt het graf geruimd. Op een reguliere begraafplaats is het verplicht een grafsteen neer te zetten, hiervoor betaald men ongeveer 2000 euro voor een staande en 3000 euro voor een liggende steen. Op een natuurbegraafplaats is het gebruikelijk een boom te planten (figuur 17) of een zwerfkei bij het graf te leggen, dit is hooguit 200 euro. (www.uitvaart.nl, april 2011)

Er kan een wezenlijk verschil geconstateerd worden tussen de kosten voor een graf op een natuurbegraafplaats en een reguliere begraafplaats. De kosten voor een graf dat minimaal 20 jaar behouden blijft, liggen inclusief grafsteen ongeveer 3000 euro lager. Voor mensen die niet geruimd willen worden is een natuurgraf ideaal, nabestaanden hoeven dan niet na 20 jaar te beslissen of zij door willen gaan met de financiering. Voor onder andere gelovigen als Islamieten en Joden, die niet geruimd mogen worden, is dit een goede oplossing.

De kosten voor een natuurgraf zijn onder andere goedkoper, doordat er niet of nauwelijks onderhoud uitgevoerd wordt. Op de meeste natuurbegraafplaatsen worden hooguit de paden bijgehouden en gevaarlijke situaties met vallende takken vermeden door het snoeien van bomen langs het pad. Ook gebruiken gemeenten vaak grafrechten om extra inkomen te verkrijgen voor andere projecten in hun gemeente, wat een regulier graf duurder maakt. Bij een natuurbegraafplaats zouden extra inkomsten ten goede kunnen komen aan de directe omgeving. (Interview Natuurbegraafplaats Westerwolde)

Fig. 17 Een boom is in dit geval het grafmonument (www.natuurbegraafplaats.nl, april 2011)

5.5 Uitvoering

Doordat er met een natuurbegraafplaats en natuurlijke asstrooiplek geld wordt verdiend, is het mogelijk om verantwoord en duurzaam natuur- en landschapbeheer uit te voeren. De directe omgeving van de begraafplaats of strooiplekken zal worden onderhouden en er zal naar worden gestreefd de natuur en de omgeving te ontwikkelen. Een natuurbegraafplaats en natuurlijke asstrooiplek kunnen er door de extra financiën aan bijdragen om de kwaliteit, diversiteit en beleving in het gebied te versterken.

Het is een mogelijkheid het plan door een landschapsfonds van één of meerdere gemeenten uit te laten voeren. Gemeente Rijnwaarden is momenteel bezig met het opstarten van zo'n landschapsfonds. De locaties op onderstaande kaarten kunnen worden bekeken, dit zijn qua natuur, grondsoort en waterstand namelijk de meest geschikte locaties. In samenspraak met de eigenaren van deze locaties en de desbetreffende gemeenten kan de beste locatie worden gekozen en de bestemming natuurbegraafplaats en/of natuurlijke asstrooiplek aan worden gegeven.

Voor de ideale plek (groen) voor een natuurbegraafplaats (figuur 18) zijn de volgende eisen opgenomen:

- Grondsoort: zand of lichte zavel
- Watertrap: VII
- Functie: bos of droge natuur

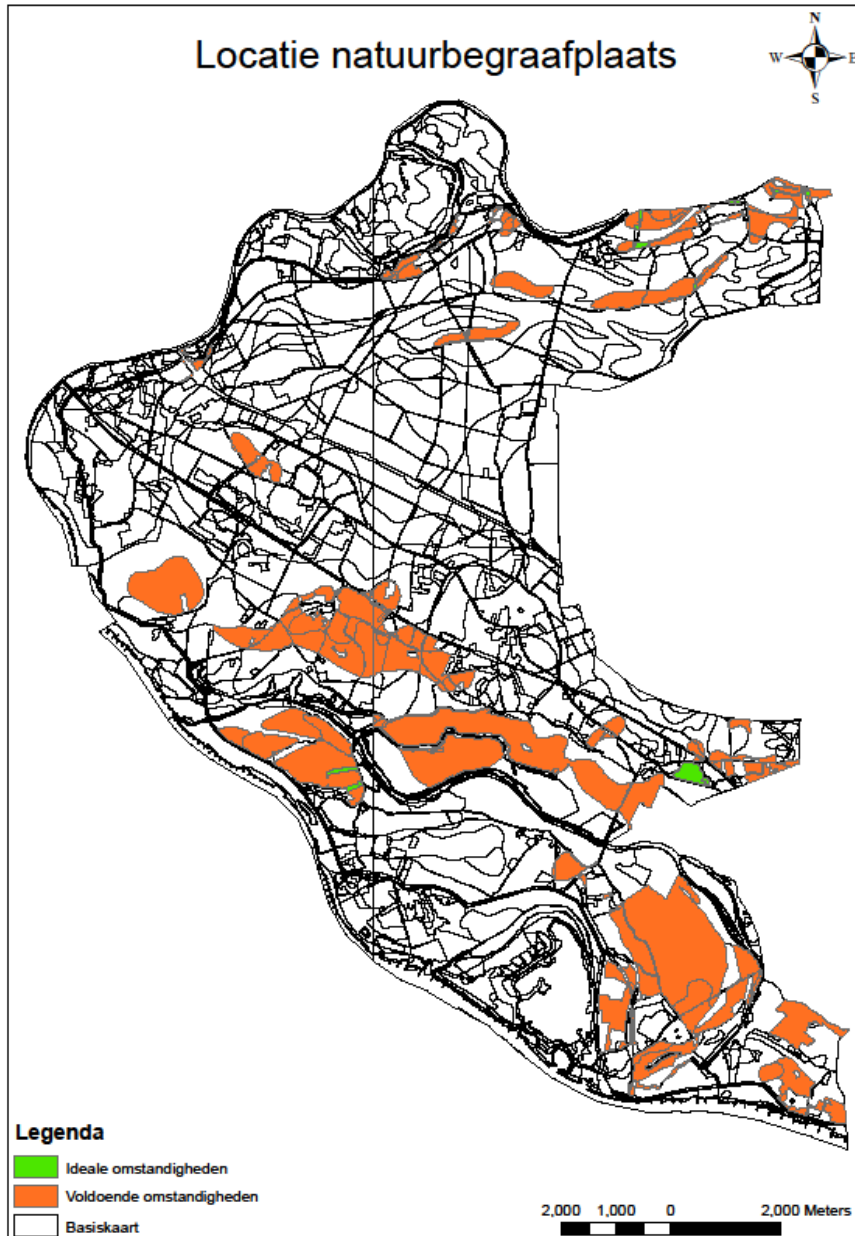

Fig. 18 Mogelijke locaties voor een natuurbegraafplaats in de Liemerse gemeenten (Hein Vermin, april 2011)

Doordat er bij deze strikte eisen maar enkele plekken overblijven, is ook gekeken naar andere mogelijkheden (oranje). Zo zou lichte en zware zavel ook mogelijk zijn voor een natuurbegraafplaats en is landbouwgrond toegevoegd aan de mogelijkheden. De keuze voor landbouwgrond is goed mogelijk. In Engeland gebeurt het namelijk op deze manier. Zodoende wordt er meer toegespitst op het ontwikkelen van nieuwe natuur dan naar beheer van huidige natuur. Ook brengt hier de vervuiling de minste schade toe aan de bodem, omdat deze vaak al verrijkt is. Hierdoor zal er wel andere natuur ontstaan, ook kunnen er bomen worden geplant zodat er een bos ontstaat.

Voor de ideale plek (groen) om een natuurlijke asstrooiplek te realiseren (figuur 19) zijn de volgende eisen opgenomen:

- Grondsoort: zware klei of lichte klei
- Watertrap: n.v.t.
- Functie: bos, droge natuur of natte natuur

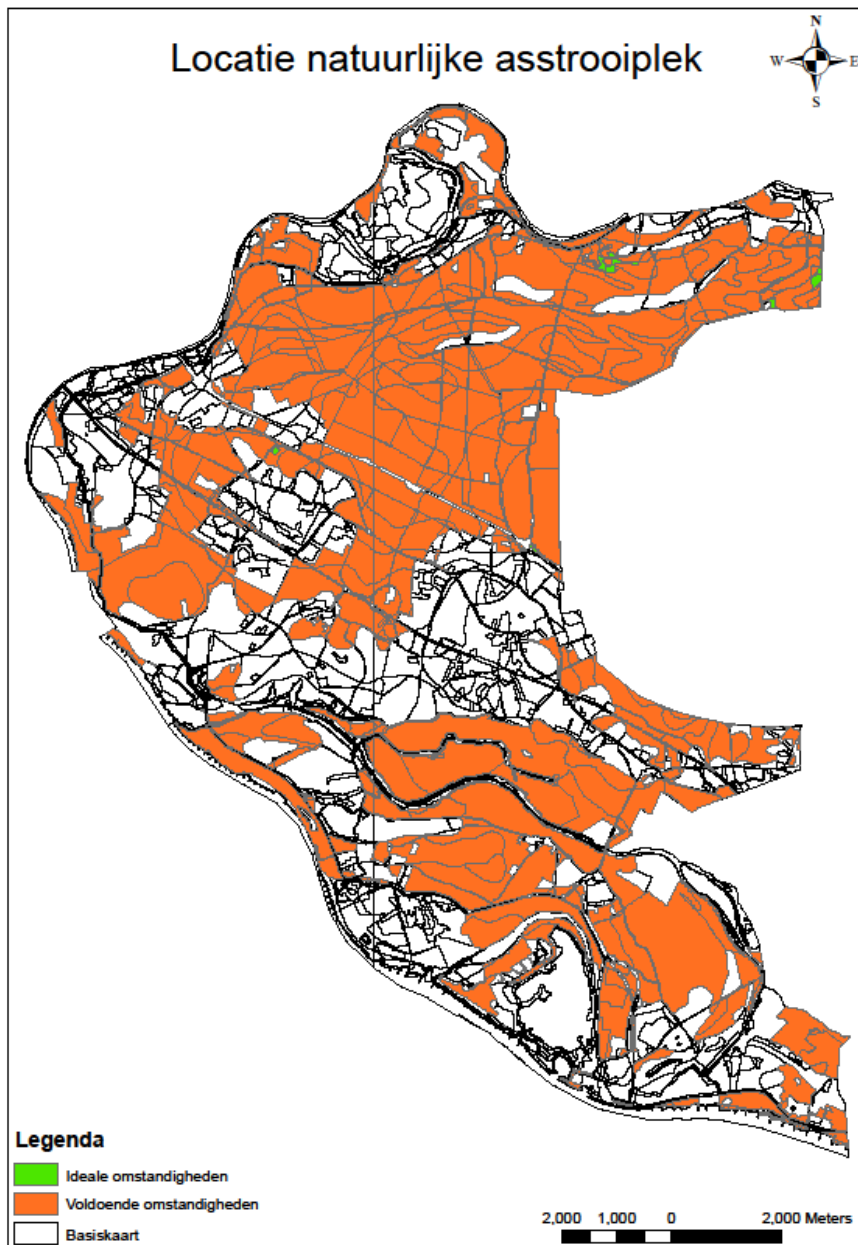

Fig. 19 Mogelijke locaties voor een natuurlijke asstrooiplek in de Liemerse gemeenten (Hein Vermin, april 2011)

Ook bij deze eisen blijven weinig locaties over. Dit wordt mede veroorzaakt, doordat er gewoonweg niet heel veel natuur is in de Liemerse gemeenten. Hier is bij de alternatieven zware zavel toegevoegd als grondsoort en kan landbouwgrond voldoende worden omgevormd tot asstrooiplek.

In bijlage 4 is te zien waar de locaties te vinden zijn. Hieronder zijn per locatie belangrijke gegevens vermeld die nodig zijn als het plan concreet wordt. Ook is berekend wat de opbrengsten van de locaties kunnen zijn.

Kosten die bij het realiseren van een natuurbegraafplaats gemaakt kunnen worden:

Aankoop grond:	€20.000 per ha
Pacht grond:	€400 per ha per jaar (2% van 20.000)
Huur condoleanceruimte:	€200 per begrafenis
Inrichting:	
Borden ophangen	€244 (4 borden van ca. €61 per bord)
Bankjes neerzetten	€2080 (8 bankjes van ca. €260 per bankje)
Afvalbakken neerzetten	€872 (4 afvalbakken van ca. €218 per afvalbak)
Totaal:	€3196
Beheer:	
Bosbeheer	€155 per ha per jaar
Parkeerplaats (500m ² kort gras)	€520 per jaar

In de berekeningen per locatie wordt ervan uitgegaan dat de grond wordt gepacht van de eigenaar. Er is van uitgegaan dat een deel van de bebouwing die op de locatie aanwezig is gebruikt kan worden als ontvangst- en condoleanceruimte. Voor dit gebruik is in de berekeningen een huurbedrag opgenomen, dat vergelijkbaar is met de huur van andere condoleanceruimten (www.uitvaart.nl, juni 2011). De kosten voor de inrichting zijn inclusief plaatsing en materiaal (Normenboek 2008).

Voor regulier bosbeheer van droog bos wordt 155 euro per ha per jaar gerekend (www.natuurbeheer.nu, mei 2011). Bij het realiseren van een parkeerplaats wordt naar een geschikt terrein met korte vegetatie langs de weg gezocht. Dit zal in ieder geval voor 50 auto's ruimte bieden en gemiddeld eens in de twee weken gemaaid worden.

Inkomsten die door een natuurbegraafplaats gegenereerd kunnen worden:

Verkoop graf:	€6000
Verkoop strooiplek	€2000
Houtoogst:	€50 per ha per jaar

Volgens het reguliere bosbeheer van droog bos, wordt er per jaar gemiddeld 50 euro per hectare aan houtoogst verkregen (www.natuurbeheer.nu, mei 2011). Uit het interview met de beheerder van natuurbegraafplaats Westerwolde, bleek dat hij 40 begrafeningen per jaar begeleidde en ongeveer evenveel verstrooiingen plaats vonden.

Doordat deze natuurbegraafplaats al 60 jaar bestaat en daardoor veel bekendheid heeft, wordt voor de volgende berekeningen de helft (20) aangehouden om een richtlijn te hebben.

Locatie 1: Kasteel Bingerden (figuur 20)
Eigenaar: Particulier
Oppervlakte: 4,6 ha. (begraafplaats) 9 ha (strooiplek)
Mogelijkheid: Natuurbegraafplaats en natuurlijke asstrooiplek

Kosten-baten analyse voor de eerste 10 jaar

Winst:

Verkoop graven	€1.200.000 (200 graven x €6000)
Verkoop strooiplekken	€400.000 (200 strooi. x €2000)
Houtoogst	€6.800 (€680 p/j; 13,6 ha x €50)
Totaal	€1.606.800

Kosten:

Pacht grond	€54.400 (€5.440 p/j; 13,6 ha x €400)
Huur condoleanceruimte	€80.000 (400 begrafenissen x €200)
Inrichting	€3.196
Beheer	€26.280 (€2.628 p/j; 13,6 ha x €155 = €2.108 + €520)
Totaal	€163.876

Opbrengsten: €1.442.924

Totaal aantal graven	368 (4,6 ha x 80 graven)
Totaal aantal strooiplekken	684 (9 ha x 76 verstrooiingen)

Fig. 20 Bos nabij Kasteel Bingerden (Hein Vermin, 2011)

Locatie 2: Bevermeer (figuur 21)
Eigenaar: Natuurmonumenten
Oppervlakte: 4,7 ha.
Mogelijkheid: Natuurlijke asstrooiplek

Kosten-baten analyse voor de eerste 10 jaar

Winst:

Verkoop strooiplekken	€400.000 (200 strooi. x €2000)
Houtoogst	€2.350 (€235 p/j; 4,7 ha x €50)
Totaal	€402.350

Kosten:

Pacht grond	€18.800 (€1.880 p/j; 4,7 ha x €400)
Huur condoleanceruimte	€40.000 (200 begrafenissen x €200)
Inrichting	€3.196
Beheer	€12.490 (€1249 p/j; 4,7 ha x €155 = €729 + €520)
Totaal	€74.486

Opbrengsten: €327.864

Totaal aantal strooiplekken 357 (4,7 ha x 76 verstrooiingen)

Fig. 21 Omgeving Bevermeer (Hein Vemin, 2011)

Locatie 3: Galgendaal (figuur 22)
Eigenaar: Staatsbosbeheer
Oppervlakte: 5,9 ha.
Mogelijkheid: Natuurbegraafplaats

Kosten-baten analyse voor de eerste 10 jaar

Winst:

Verkoop graven	€1.200.000 (200 graven x €6000)
Houtoogst	€2.950 (€295 p/j; 5,9 ha x €50)
Totaal	€1.202.950

Kosten:

Pacht grond	€23.600 (€2.360 p/j; 5,9 ha x €400)
Huur condoleanceruimte	€40.000 (200 begrafenissen x €200)
Inrichting	€3.196
Beheer	€14.350 (€1.435p/j; 5,9 ha x €155 = €915 + €520)
Totaal	€81.146

Opbrengsten: €1.121.804

Totaal aantal graven 472 (5,9 ha x 80 graven)

Fig. 22 Bosranden van Galgendaal (Hein Vermin, 2011)

Locatie 4: Kasteel Halsaf (Huize Babberich) (figuur 23)
Eigenaar: Particulier
Oppervlakte: 15,9 ha.
Mogelijkheid: Natuurbegraafplaats

Kosten-baten analyse voor de eerste 10 jaar

Winst:

Verkoop graven	€1.200.000 (200 graven x €6000)
Houtoogst	€13.150 (1.315 p/j 15,9 ha x €50 = €795 + €520)
Totaal	€1.213.150

Kosten:

Pacht grond	€63.600 (€6.360 p/j 15,9 ha x €400)
Huur condoleanceruimte	€40.000 (200 begrafenissen x €200)
Inrichting	€3.196
Beheer	€29.850 (€2.985 p/j; 15,9 ha x €155 = €2.465 + €520)
Totaal	€136.546

Opbrengsten: €1.076.604

Totaal aantal graven 1272 (15,9 ha x 80 graven)

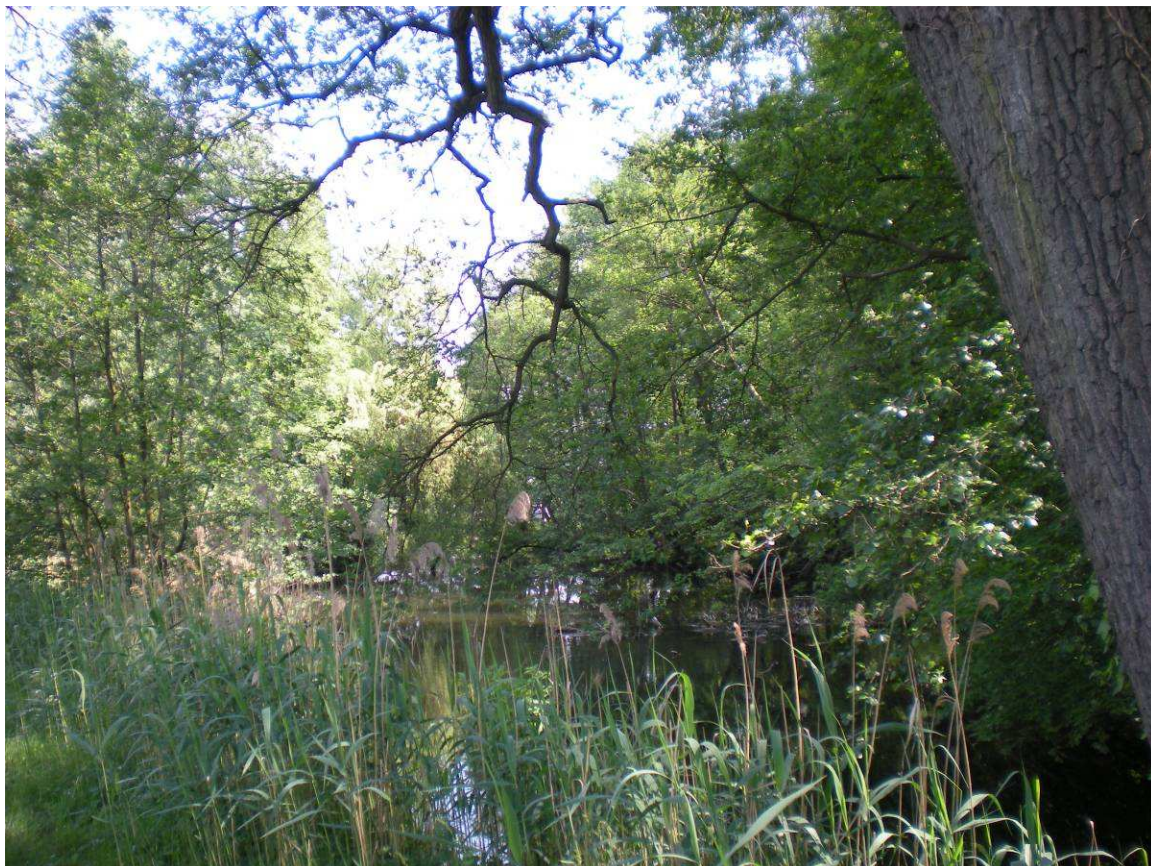

Fig. 23 Bos op het landgoed van Kasteel Halsaf (Hein Vermin, 2011)

Het geld dat vrij komt met de natuurbegraafplaats zal op een streekrekening terecht kunnen komen. In samenwerking met de Rabobanken uit de Liemerse gemeenten kan een dergelijke rekening worden opgestart.

Doordat de natuurgraven voor onbeperkte tijd mogen blijven liggen, zal er geld vastgezet moeten worden voor het onderhoud van de natuurbegraafplaats en/of asstrooiplek. Net als in andere delen in Nederland kunnen de Rabobanken door middel van een streekrekening hun steentje bijdragen. Over de rente van de financiën van de natuurbegraafplaats, zal de Rabobank een extra rentevergoeding schenken.

Dit kan worden ingezet voor het behoud van het Liemerse Landschap en de ontwikkelingen van nieuwe natuur en landschapsprojecten. Ook zal het fonds dat de financiën van de natuurbegraafplaats beheert een deel van de rente afstaan.

De streekrekening zal niet alleen samen werken met het fonds van de natuurbegraafplaats. Ook bedrijven uit de regio zullen worden aangespoord om mee te doen met het project. Hoe meer bedrijven er namelijk mee doen met de streekrekening, hoe meer geld er vrij komt om de natuur en het landschap te blijven onderhouden en ontwikkelen.

Het geld zal alleen ingezet worden in de Liemerse gemeenten, hierdoor zullen de bedrijven die mee doen aan het project een positief en groen karakter krijgen bij de inwoners van deze regio.

Uit het onderzoek blijkt dat er locaties zijn in de Liemerse gemeenten waar technisch gezien een natuurbegraafplaats en/of natuurlijke asstrooiplek zal kunnen worden gerealiseerd. Er zal in een vervolg traject moeten worden gezocht naar een grondeigenaar die het ziet zitten, zijn grond hiervoor beschikbaar te stellen of te verkopen. Met een natuurvereniging als Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten kan een samenwerkingsverband worden gestart. Hierdoor hoeft de grond door het fonds niet te worden aangekocht en kan met de winst projecten van de natuurverenigingen worden gefinancierd. Ook particulier natuur en landschapsbeheer in de Liemerse gemeenten kan met deze financiën worden bekostigt. Met de particuliere eigenaren van de andere locaties kan worden samengewerkt. Een idee is dat de particulieren een deel van hun grond beschikbaar stellen om als natuurbegraafplaats en/of natuurlijke asstrooiplek te gebruiken. Hierbij wordt door het fonds pacht betaald en/of wordt een winstpercentage afgestaan aan de particulier.

Wanneer het plan van de grond komt, zal vanaf het begin alle omwonenden moeten worden ingelicht over het project. Zij weten dan waar ze vragen kunnen stellen en suggesties kunnen doen. Wanneer de bewoners namelijk zien dat ze serieus worden betrokken bij dergelijke plannen, zijn ze minder snel geneigd een klacht in te dienen.

Ook zal er worden gesproken met de desbetreffende gemeente waar de grond gelegen is. Zij zullen namelijk mee moeten werken om een bestemmingswijziging te verwezenlijken.

Wanneer de plannen concreet worden, kan een samenwerkingsverband worden aangegaan met de Rabobanken in de Liemerse gemeenten. Dit alles kan worden geleid door een landschapsfonds uit de Liemerse gemeenten, tot nu toe heeft alleen de gemeente Rijnwaarde een landschapsfonds.

6. Conclusie

De ILG is door de overheid stop gezet. Hierdoor kunnen plannen vanuit het PMJP niet worden uitgevoerd. Projecten zoals de EHS dienen volgens de Rijksoverheid door provincies zelf te worden gefinancierd. Vanuit de SNL worden ook geen nieuwe projecten gestart, dit kan in de toekomst deels worden opgevangen door GBD.

Door verschillende organisaties is in het verleden al gekeken op welke manier er financiën uit de natuur te verkrijgen waren. Hierbij hebben zij er voor gezorgd dat door middel van meer inkomstenbronnen de subsidieachteruitgang beter opgevangen kon worden. De zoektocht naar financiële alternatieven is echter in een stroomversnelling gekomen, sinds de bezuinigingen zijn aangekondigd.

Door middel van woningbouw, duurzame energie, recreatie, zorg, private financiering, compensatieregelingen en samenwerking tussen belanghebbenden is geld te verdienen. Deze financiën kunnen bijdragen aan het behoud en ontwikkeling van de natuur en het landschap. Door de natuur en het landschap meer economische functies te geven, worden zij minder afhankelijk van subsidies.

Enkele van deze economische functies, zouden in de toekomst ook in de Liemerse gemeenten gerealiseerd kunnen worden. Er wordt naar gestreefd om met één of enkele financiële alternatieven er voor te zorgen dat meerdere deelgebieden en elementen hier van kunnen profiteren.

Zo is het realiseren van een natuurbegraafplaats en/of natuurlijke asstrooiplaats technisch gezien mogelijk. Er zijn geschikte locaties te vinden en er is veel vraag naar het laten begraven op een milieuvriendelijke manier in de natuur.

Wanneer het project wordt gerealiseerd zullen de inkomsten bij een grote vraag hoger zijn dan de kosten. Wanneer een samenwerkingsverband wordt aangegaan met één van de eigenaren, zullen de inkomsten direct ingezet kunnen worden om de natuur en het landschap op en om de natuurbegraafplaats te kunnen beheren.

6.1 Aanbevelingen

Het is nog niet onderzocht of gemeenten en eigenaren mee willen werken om een natuurbegraafplaats te realiseren. Dit kan uitgezocht worden door een landschapsfonds. Vervolgens dienen omwonenden te worden ingelicht over de plannen.

Wanneer er meer inkomstenbronnen in de Liemerse gemeenten kunnen worden gerealiseerd, is men minder afhankelijk wanneer een bepaald project tegenvalt. Ook zal deze regio minder afhankelijk zijn van subsidies. De haalbaarheid van deze projecten zal in de toekomst moeten worden onderzocht.

6.2 Discussie

De ontwikkelingen die op het moment gaande zijn omtrent het beheren van de Nederlandse natuur, wekken meningsverschillen op.

Dit rapport geeft een inkijk hoe op een alternatieve manier de natuur en het landschap ook in de toekomst beheerd kan worden. Dit hoeft echter niet te zeggen dat dit de enige en juiste manier is. Zo kan de vraag worden gesteld of economische dragers niet schadelijk zullen zijn voor de natuur. Ook weet niemand of het mogelijk is om natuur- en landschapsbeheer in de toekomst geheel subsidie onafhankelijk uit te voeren. Hierdoor zullen er misschien wel altijd overheidsgelden nodig zijn, vooral voor het behoud van rode lijstsoorten.

Het Rijk wil natuur en landschapsbeheer steeds meer uit handen geven aan provincies en gemeenten. De vraag is of deze overheidslagen de kwaliteit van de natuur hoog kunnen houden en via één beleid kunnen uitvoeren.

Dit is sowieso een hekel punt, want moeten de terreinbeherende organisaties ook niet gewoon fuseren, zodat er een overzichtelijk en functioneel beleid uitgevoerd kan worden? Of moeten wij terug naar vroegere tijden toen de boeren nog de beheerders van het landschap waren?

Misschien is het ook wel mogelijk om de natuur geheel zonder beheer te laten ontwikkelen, hierdoor zullen er helemaal geen kosten aan zijn verbonden. Waarschijnlijk is dit voor natuurbeheerders als vloeken in de kerk, maar misschien is het in heel veel gebieden mogelijk en brengt ook dit hoogwaardige natuur met zich mee.

Eén ding is zeker, wat we ook verzinnen, de natuur staat nooit stil!

Bronvermelding

Boeken, rapporten, tijdschriften:

1. Stichting Landschapsbeheer Gelderland en Provincie Gelderland, Provinciale regeling voor financiering van landschap, Arnhem, 2010
2. Provincie Gelderland, Provinciaal Meerjaren Programma 2007-2013, beleidskader, Arnhem, 2006
3. P.J. Braaksma en A.E. Bos, Investeren in het Nederlandse Landschap, opbrengst: geluk en euro's, Den Haag, LNV, 2007
4. Zopen Designers v.o.f., Vormgeving van een natuurlijke leefstijl, Rotterdam, 2010
5. Marjanke Hoogstra, Ideologie ontmoet economie, Private investeringen in Nederlands bos, natuur en landschap, Wageningen, Vakblad natuur bos landschap, januari 2011.
6. Provincie Gelderland, Nieuwe landgoederen in woord en beeld, Arnhem, april 2010.
7. J.G. de Molenaar, Terug naar de natuur, Wageningen, Alterra, 2009
8. Staatsbosbeheer, Normenboek Natuur, Bos en Landschap 2008, Wageningen, Alterra, 2008

Internet:

1. <http://www.vitaalplatteland.nu/beleidsdossiers/investeringsbudget-landelijk-gebied.html>, februari 2011
2. <http://www.gelderland.nl/smartsite.dws?id=3687>, maart 2011
3. <http://www.innovatienetwerk.org/nl/concepten/view/185/Nieuweeconomischedragers.html>, maart 2011
4. www.golfclubdeheelsomse.nl, maart 2011
5. <http://www.overijssel.nl/@155191/tubbergen-krijgt>, april 2011
6. <http://www.profnews.nl/896607/natuurschoonwet-biedt-boer-tal-van-voordelen>, april 2011
7. <http://www.gelderland.nl/smartsite.dws?id=11635>, april 2011(1)
8. <http://www.gelderland.nl/eCache/DEF/69.html>, april 2011(2)
9. <http://reiswijzer.landschapfonds.nl/site/nlnl/Reiswijzer/1.+Introductie/1.2+Opzetten+landschapfonds/inleiding.htm>, april 2011
10. <http://www.ruimtevoorruimte.com/pagina/74/Vragen/>, april 2011
11. http://www.uitvaart.nl/page_41.html, april 2011
12. http://www.begraafplaats.nl/artikelen_db/119/, april 2011
13. <http://www.monuta.nl/ideeen-opdoen/trends-in-begraven/natuurbegraafplaats>, april 2011
14. <http://www.dood.nl/showit.php3?cid=277>, april 2011
15. <http://www.weverslo.nl/natuurbegraven.aspx>, april 2011
16. <http://www.natuurbegraafplaats.nl/bergerbos>, april 2011
17. http://www.natuurbeheer.nu/Subsidies/Provincie/Subsidiestelsel_Natuur-en_Landschapsbeheer/Standaardkostprijzen, mei 2011

Kranten, folders:

1. Hans Marijnissen, Pas op! Natuurverbinding stopt bij kanaal, Trouw, 15 feb. 2011
2. Rob Berends, Helpt natuur in problemen, De Gelderlander, 10 feb. 2011
3. Kees de Vré, Groenfonds in de maak voor kleine belegger, Trouw, 14 feb. 2011
4. Rudy Uwland, Uitgangspunten herijking Ecologische Hoofdstructuur geformuleerd, Gld.nieuws, 2 feb. 2011

Bijlagen

I Subsidies SNL en GBD

Code	Naam beheerpakket	Einheid	Vergoeding per eenheid 2011
A01.03	Gaszenfoerageergebied		
A01.03.01	Overwinterende ganzen		
A01.03.01a	Gaszen grasland	hectare	€ 118 - 726
A01.03.01b	Gaszen winterarwe/zomertarwe	hectare	€ 73 - 757
A01.03.01c	Gasgroenbemester bouwland	hectare	€ 252,00
A01.03.01d	Gasgroenbemester snijmais	hectare	€ 252,00
A01.03.02	Overzomerende ganzen		
A01.03.02a Lb	Opvang overzomerende grauwe ganzen Maasplassen; 1-10 stuks/ha	hectare	€ 547,59
A01.03.02b Lb	Opvang overzomerende grauwe ganzen Maasplassen; 10-20 stuks/ha	hectare	€ 712,79
A01.03.02c Lb	Opvang overzomerende grauwe ganzen Maasplassen; 20-30 stuks/ha	hectare	€ 877,99
A01.03.02d Lb	Opvang overzomerende grauwe ganzen Maasplassen; 30 en meer stuks/ha	hectare	€ 1 043,19
A02.01	Botanisch waardevol grasland		
A02.01.01	Botanisch weiland	hectare	€ 1.020
A02.01.02	Botanisch hooiland	hectare	€ 1.165
A02.01.03	Botanische wei- of hooiland		
A02.01.03a	Botanische weiderand	hectare	€ 1.020
A02.01.03b	Botanische hooirand	hectare	€ 1.350
A02.01.04	Botanisch bronbeheer	hectare	€ 1.804
A02.02	Botanisch waardevol akkerland		
A02.02.01	Akker met waardevolle flora		
A02.02.01a	Waardevolle flora zand drie van zes jaar graan	hectare	€ 150
A02.02.01b	Waardevolle flora zand vier van zes jaar graan	hectare	€ 442
A02.02.01c	Waardevolle Flora zand vijf van zes jaar graan	hectare	€ 522
A02.02.02	Chemie en kunstmestvrij land		
A02.02.02a	Chemie en kunstmestvrije akker zand drie van zes jaar graan	hectare	€ 663
A02.02.02b	Chemie en kunstmestvrije akker zand vier van zes jaar graan	hectare	€ 725
A02.02.02c	Chemie en kunstmestvrije akker zand vijf van zes jaar graan	hectare	€ 767
A02.02.03	Akkerflora randen	hectare	€ 1.652
N01	Grootschalige, dynamische natuur		
N01.03	Rivier- en moeraslandschap	hectare	€ 116,23
N02	Rivieren		
N02.01	Rivier	hectare	€ 5,59
N05	Moerassen		
N05.01	moeras	hectare	€ 537,61
N12	Rijke graslanden en akkers		
N12.02	Kruiden- en faunairij grasland	hectare	€ 252,87
N12.03	Glanshaverhooiland	hectare	€ 646,97
N12.05	Kruiden- en faunairij akker	hectare	€ 825,34
N12.06	Ruigteveld	hectare	€ 68,36
N14	Vochtige bossen		
N14.01	Rivier- en beekbegeleidend bos	hectare	€ 32,67
N14.02	Hoog- en laagveenbos	hectare	€ 23,83
N14.03	Haagbeuken- en essenbos	hectare	€ 55,79
N16	Bossen met productiefunctie		
N16.01	Droog bos met productie	hectare	€ 9,48
N16.02	Vochtig bos met productie	hectare	€ 15,72
N17	Cultuurhistorische bossen		
N17.03	Park- en stinzenbos	hectare	€ 281,19
L01.01	Landschapsbeheertype poel en klein historisch water	Per stuk per jaar	
L01.01.00	Poel en klein historisch water	Per stuk per jaar	€ 93,74
L01.01.01a	Oppervlakte poel < 175 m2	Per stuk per jaar	€ 65,39
L01.01.01b	Oppervlakte poel > 175 m2	Per stuk per jaar	€ 105,89
L01.02	Landschapsbeheertype houtwal en houtsingel		
L01.02.00	Houtwal en houtsingel - gemiddeld	Are per jaar	€ 27,57
L01.02.01	Houtwal en houtsingel	Are per jaar	€ 26,66
L01.02.02	Hoge houtwal	Are per jaar	€ 33,28
L01.02.03	Holle weg en graft	Are per jaar	€ 31,52
L01.03	Landschapsbeheertype Elzensingel		
L01.03.00	Elzensingel bedekking - gemiddeld	100 meter per jaar	€ 90,20
L01.03.01a	Elzensingel bedekking 30-50%	100 meter per jaar	€ 44,31
L01.03.01b	Elzensingel bedekking 50-75%	100 meter per jaar	€ 69,91
L01.03.01c	Elzensingel bedekking > 75%	100 meter per jaar	€ 98,47
L01.05	Landschapsbeheertype knip- of scheerheg		
L01.05.00	Knip- of scheerheg jaarlijkse - gemiddeld	100 meter per jaar	€ 261,90
L01.05.01a	Knip- of scheerheg jaarlijkse cyclus	100 meter per jaar	€ 271,68
L01.05.01b	Knip- of scheerheg 2-3 jaarlijkse cyclus	100 meter per jaar	€ 173,88
L01.06	Landschapsbeheertype struweelhaag		
L01.06.00	Struweelhaag cyclus- gemiddeld	100 meter per jaar	€ 221,45
L01.06.01a	Struweelhaag cyclus 5-7 jaar	100 meter per jaar	€ 235,95
L01.06.01b	Struweelhaag cyclus > 12 jaar	100 meter per jaar	€ 164,26
L01.08	Landschapsbeheertype knotboom		
L01.08.00	Knotboom - gemiddeld	Per stuk per jaar	€ 7,35
L01.08.01a	Knotboom gemiddelde stamdiameter < 20 cm	Per stuk per jaar	€ 2,46
L01.08.01b	Knotboom gemiddelde stamdiameter 20 cm-60 cm	Per stuk per jaar	€ 7,61
L01.08.01c	Knotboom gemiddelde stamdiameter > 60 cm	Per stuk per jaar	€ 9,64
L01.09	Landschapsbeheertype hoogstamboomgaard		
L01.09.01	Hoogstamboomgaard	Hectare per jaar	€ 1618,31
L01.10	Landschapsbeheertype struweelrand		
L01.10.01	Struweelrand	Are per jaar	€ 9,38
L01.11	Landschapsbeheertype hakhoutbosje		
L01.11.01a	Hakhoutbosje met dominantie van langzaamgroeiende soorten	Are per jaar	€ 6,62
L01.11.01b	Hakhoutbosje met dominantie van snelgroeiende soorten	Are per jaar	€ 12,27
L01.12	Landschapsbeheertype griendje		
L01.12.01	Griendje	Are per jaar	€ 23,00
L01.13	Landschapsbeheertype bomenrij en solitaire boom		
L01.13.01a	Bomenrij gemiddelde stamdiameter < 20 cm	100 meter per jaar	€ 27,37
L01.13.01b	Bomenrij gemiddelde stamdiameter 20 cm-60 cm	100 meter per jaar	€ 37,26
L01.13.01c	Bomenrij gemiddelde stamdiameter > 60 cm	100 meter per jaar	€ 56,38
L01.13.02a	Solitaire boom gemiddelde stamdiameter < 20 cm	Per stuk per jaar	€ 4,38
L01.13.02b	Solitaire boom gemiddelde stamdiameter 20-60 cm	Per stuk per jaar	€ 5,96
L01.13.02c	Solitaire boom gemiddelde stamdiameter >60 cm	Per stuk per jaar	€ 9,02
L01.14	Landschapsbeheertype rietzoom en klein rietperceel		
L01.14.01a	Rietzoom en klein rietperceel: smalle rietzoom (< 5 meter)	100 meter per jaar	€ 42,50
L01.14.01b	Rietzoom en klein rietperceel: brede rietzoom (> 5 meter) en klein rietperceel	Hectare per jaar	€ 640,67
L01.15	Landschapsbeheertype natuurvriendelijke oever		
L01.15.01	Natuurvriendelijke oever	100 meter per jaar	€ 52,31
L04.01	Wandelpad over boerenland		
L04.01.01	Wandelpad over boerenland	100 meter per jaar	€ 84,32

II Vragenlijst interview subsidie onafhankelijk natuurbeheer

Algemene vragen:

1. Op welke manier bent u betrokken bij natuurbeheer?
2. Op welk gebied merkt u het meest van de bezuinigingen op natuur?
3. Wordt er op bepaalde natuur of landschapselementen meer bezuinigd?
- of merkt u dat sommige werkzaamheden niet meer haalbaar zijn?
4. Bent u eerder betrokken geweest bij een project, waarbij subsidie onafhankelijkheid het uitgangspunt was?
5. Op welke manier ziet u mogelijkheden om in de toekomst de natuur een economische waarde te geven?
6. Bent u betrokken bij de Liemerse gemeenten?
7. Zijn er elementen of deelgebieden in de Liemerse gemeenten die extra aandacht zouden moeten krijgen in de toekomst?

Specifieke vragen:

1. Staatsbosbeheer

- Doormiddel van wat voor inkomsten worden de terreinen en gebouwen beheerd?
- Hebben jullie al een idee om eventuele tekorten op te vangen?
- Met welke partijen zal in de toekomst meer samengewerkt moeten worden, om de zelfde doelen te bereiken?

2. Gemeente Westervoort

- Heeft de gemeente Westervoort een Gebieds Uitvoerings Programma (GUP) en/of een Landschapsonwikkelingsplan (LOP)?
Zo ja, hoe is dit tot stand gekomen?
Zo nee, zou u dit in de toekomst willen realiseren?
- Wordt er bij nieuwbouw veel groen ingepast of zijn mensen verplicht een nieuwbouwkavel in te passen in de omgeving?

3. SLG

- Merkt u dat gemeenten open staan om via Groen Blauwe Diensten een LOP op te stellen?

4. SpAN

- Maakt jullie vereniging gebruik van een landschapsfonds?
- Zijn er financiële voordelen nu de vier agrarisch natuurverenigingen samenwerken?
- Hoeveel agrariërs zitten in de vereniging?

5. Stichting Twickel

- Doormiddel van wat voor inkomsten worden de terreinen en gebouwen beheerd?

6. Triple E

- Hoe kan uw organisatie bijdrage aan het natuurbeheer van de toekomst?
- Welke financiële alternatieven zullen in de toekomst uitgevoerd kunnen worden?
- Merkt u een verandering in de denkbeelden over natuur sinds de bezuinigingen zijn aangekondigd?

7. Via Natura

- Wat is er de laatste 5 jaar zoal gerealiseerd?
- Vanuit welke richtingen komen de meeste geldstromen?
- Staan boeren in het gebied open voor de samenwerking?

III Brief minister Bleker

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK DEN HAAG

College van Gedeputeerde Staten
van de provincie Gelderland
De heer H. Keereweer
Postbus 9090
6800 GX ARNHEM

Datum 20 oktober 2010
Betreft Rapportage Midterm Review

Geachte heer Keereweer,

Uw rapportage van de Midterm Review (MTR) van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) is in goede orde ontvangen. De rapportage geeft een helder inzicht in de stand van zaken in uw provincie. Ik wil u bedanken voor uw bijdrage aan de landelijke rapportage MTR. De toenmalige minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft deze rapportage op 24 september jl. aangeboden aan de Tweede Kamer.

In het licht van het regeerakkoord is nu een ingrijpende wijziging aan de orde. Het gaat daarbij om bezuinigingen in verband met een herijking van de EHS, de beëindiging van een aantal investeringen, in het bijzonder voor Robuuste Verbindingszones (RVZ) en Recreatie om de Stad (RodS), en om een algemene korting op de budgetten.

Ik meld u in dat kader dat uitgaven gedaan voor verwerving in RVZ's en RodS na de datum van deze brief niet meer voor financiering uit het aan u verleende budget in aanmerking komen. Ik kan daarnaast niet verzekeren dat de verplichtingen die u nog aangaat, uitgezonderd die voor continuïteit van beheer, daadwerkelijk uit het aan u verleende budget zullen kunnen worden gefinancierd. Ik behoud mij het recht voor om nieuwe uitgaven voor RVZ's en RodS en overige verplichtingen die na de datum van deze brief zijn aangegaan niet voor financiering uit het ILG of andere rijksmiddelen in aanmerking te brengen, en zal dit ook betrekken bij het overgangsregime van het wetsvoorstel waarmee vorm zal worden gegeven aan de decentralisatie van het ILG. Als uw provincie nieuwe verplichtingen aangaat, loopt de provincie daardoor een reëel risico dat deze uit eigen provinciale middelen zullen moeten worden gefinancierd.

Van een aantal provincies heb ik het verzoek gekregen om de aankoopplicht van grond op te schorten. In het licht van het bovenstaande zal ik, indien u verzoekt om opschorting van de aankoopplicht, deze in principe honoreren.

**Natuur, Landschap en
Platteland**
Team Gebieden

Prins Clauslaan 8
2595 AJ DEN HAAG
Postbus 20401
2500 EK DEN HAAG
www.minInv.nl

Contactpersoon
dr.ir. E.P. Theune
Programmaleider MTR

T 070 3785050
M 06 18307093
e.p.theune@minInv.nl

Onze referentie
NLP 2010-3065

Ik verwacht dat ten aanzien van de afhandeling van de aangegane verplichtingen onder de thans geldende ILG-bestuursovereenkomst en de aanpassing van de in die overeenkomst opgenomen afspraken overeenstemming te bereiken in het kader van het nieuwe Bestuursakkoord Rijk-provincies.

DE STAATSSECRETARIS ECONOMISCHE ZAKEN, LANDBOUW
EN INNOVATIE,

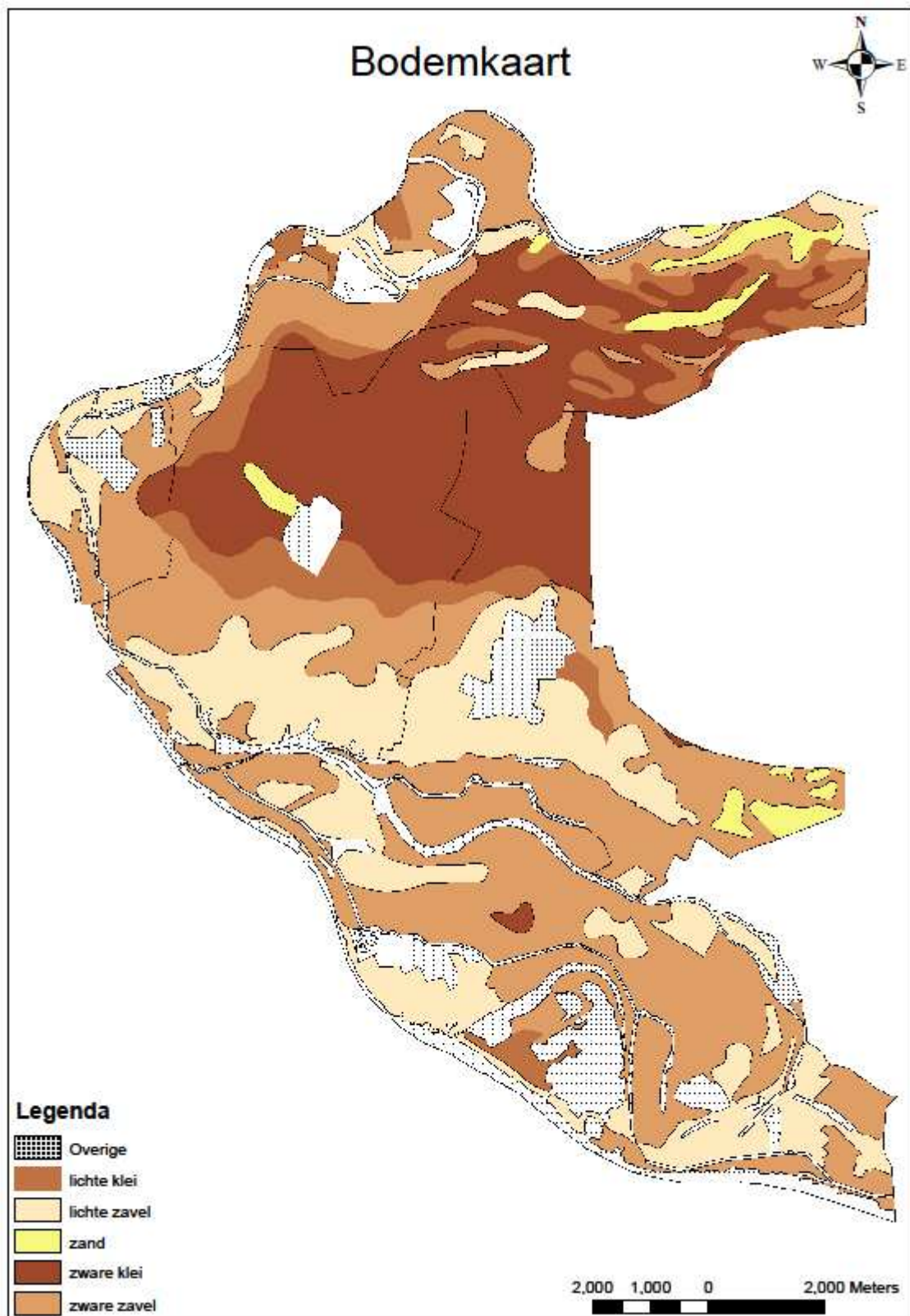
Dr. H. Bleker

**Natuur, Landschap en
Platteland**
Team Gebieden

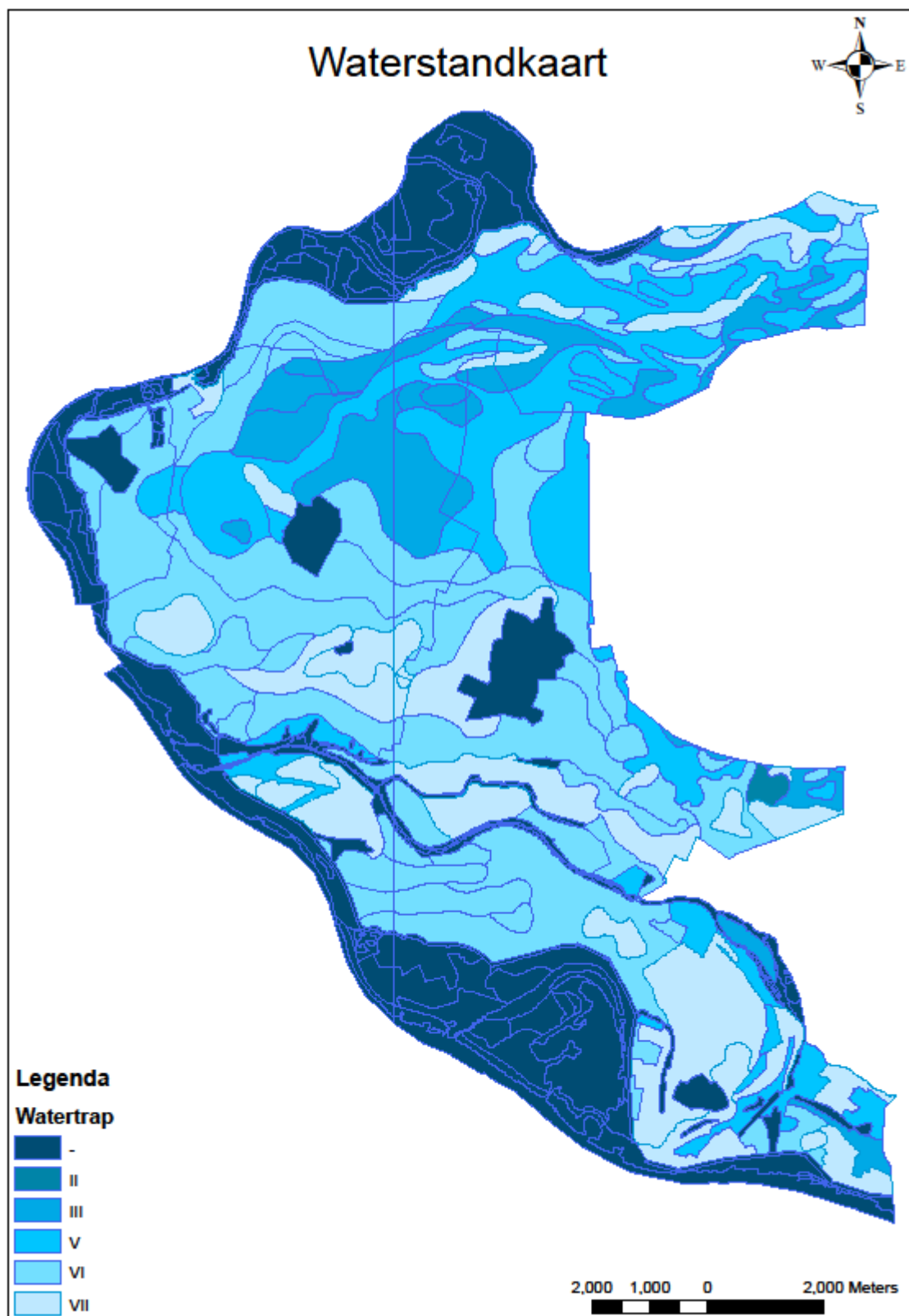
Datum
20 oktober 2010

Onze referentie
NLP 2010-3065

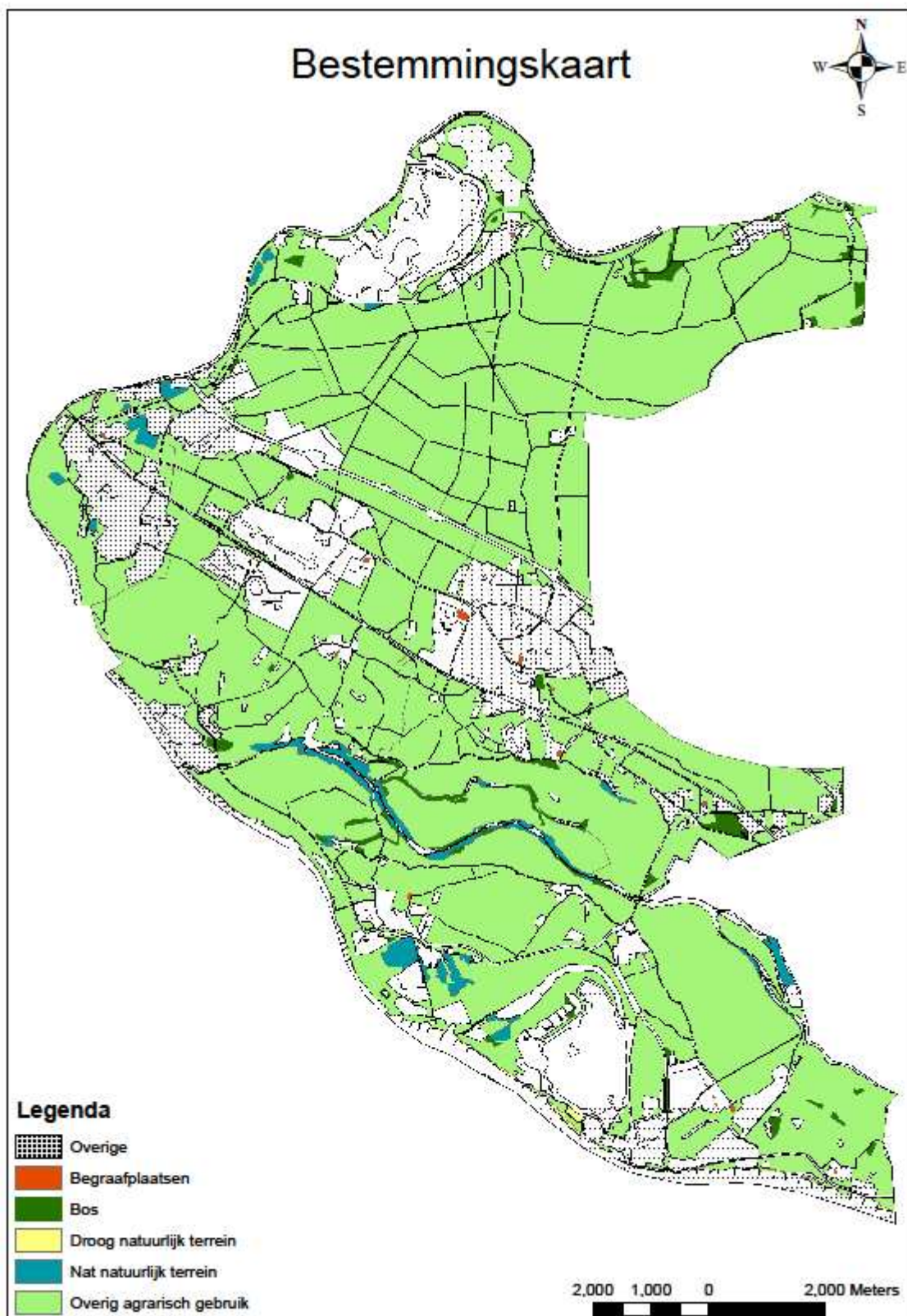
IV Bodemkaart

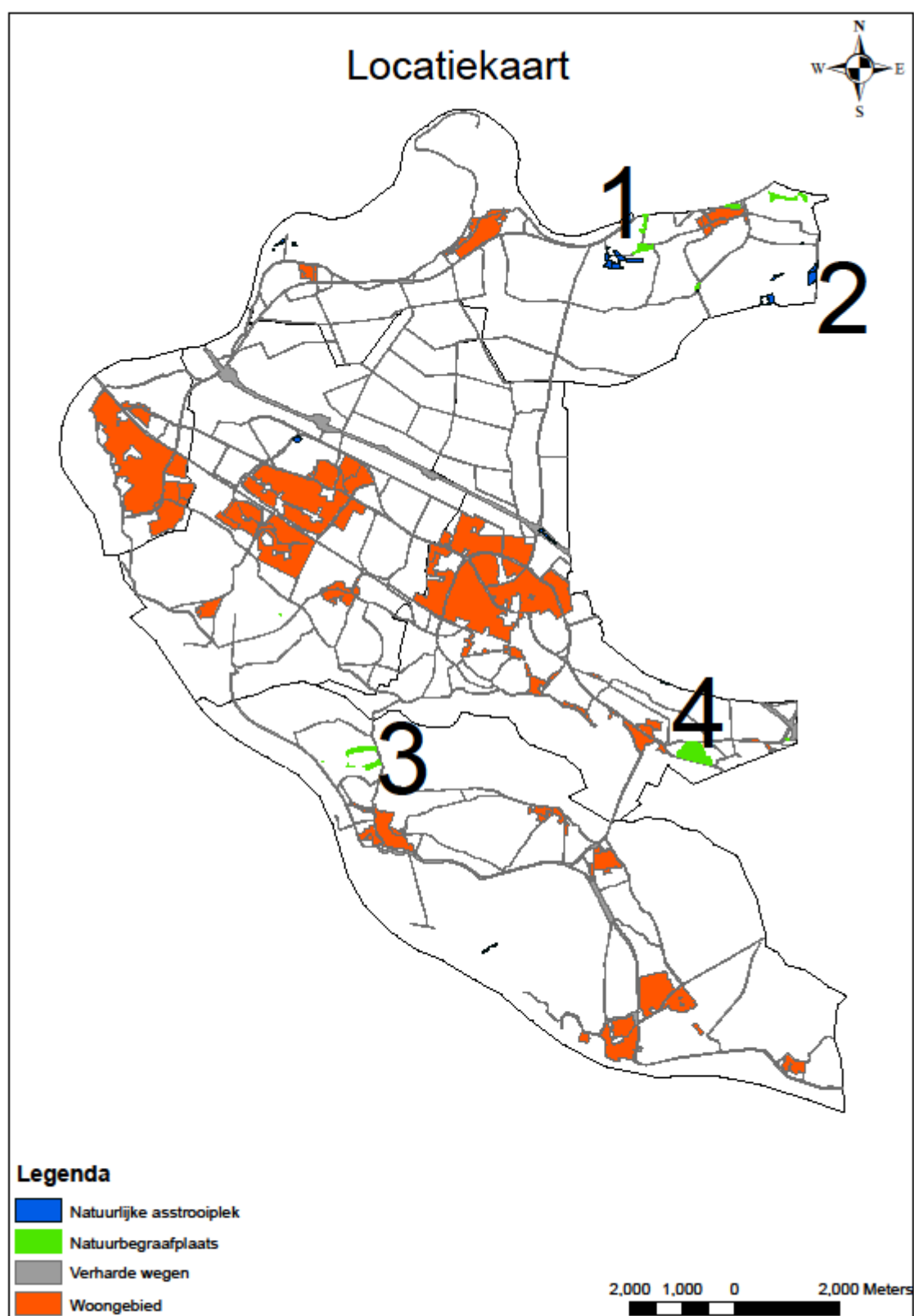

Waterstandkaart

Bestemmingskaart

VI Contactpersonen

DLG

Harry Sesink

H.J.M.Sesink@minlnv.nl

026 – 3781341

Provincie Gelderland

Joost van Kuijk

J.van.kuijk@prv.gelderland.nl

026 – 3599506

Gemeente Westervoort

Anton Maatman

Anton.Maatman@Westervoort.nl

026 – 3179911

SpAN (steunpunt agrarisch natuurbeheer)

Mike van der Linden

mike.van.der.linden@rps.nl

06 – 22693697

Staatsbosbeheer

Hans Bisschop

h.bisschop@staatsbosbeheer.nl

024 – 6632470

Stichting Twickel

Wilke Schoemaker

schoemaker@twickel.org

0313 – 422992

Stichting Landschapsbeheer Gelderland

Sander Nijhuis

s.nijhuis@landschapsbeheergelderland.nl

026 – 3537444

Landschapsfonds Via Natura

Tiny Wigman

tinywigman@vianatura.nl

024 – 3430400

Triple E

Gerben Smid

gerben@tripleee.nl

026 – 3701481

Projectbureau Rurealis
Petra Vervoort
rurealis@planet.nl
0575 – 575616

Natuurbegraafplaats Westerwolde
Hayo Westerhoudt
06 – 53396912

VII Vragenlijst interview Natuurbegraafplaats Westerwolde

1. Hoe is het idee ontstaan om een natuurbegraafplaats op te starten?
 - Wat is doel van de begraafplaats?
 - Hoelang bestaat de begraafplaats al?
 - Waarom op deze plek?
2. Hoeveel vraag is er om in de natuur begraven te worden?
 - Hoeveel personen per jaar?
 - Hoe groot is de begraafplaats? (ha),
 - Hoeveel graven? (st)
 - Alleen begraven of ook uitstrooien?
 - Wat kost een graf, eenmalige kosten en jaarlijks? (bv grafrechten)
3. Hoeveel procent van het totale gebied is aangemerkt als begraafplaats?
4. Wat zijn eisen die worden gesteld aan een natuurbegraafplaats?
5. Welke vergunningen zijn nodig om een natuurbegraafplaats op te starten?
6. Met welke organisaties of bedrijven wordt er samengewerkt?
 - Waarom wordt er samengewerkt?
7. Hoe kan een natuurbegraafplaats bijdragen aan de natuurwaarden?
 - Wordt er natuurontwikkeld?
8. Wat zijn kosten in het onderhoud van de begraafplaats?
9. Zijn er nadelen aan het begraven of uitstrooien in de natuur?
 - Zo ja, welke?
10. Is het mogelijk overal in Nederland een natuurbegraafplaats te beginnen?